

Sztereotípiák és sztereotipizálás a
Horthy-kor két magyar diplomatájának irodalmi
hagyatékában

Jelige:
LAS 941

2014

Tartalomjegyzék

1. Problémafelvetés és a remélt válaszok.....	3
2. Módszertani és elméleti keretek.....	4
2. A „nagy stílű úriember”, Nemeskéri-Kiss Sándor.	15
Életút és formáltatás.....	15
A narratívák.....	17
Nemeskéri-Kiss sztereotípiáinak jellemzői.....	19
Nemeskéri-Kiss Sándor hiedelemkészlete	20
Funkcionális és tudatos nemzetszemlélet?	29
Magyar ambivalencia	32
3. Jungerth-Arnóthy Mihály, a szenvedő hivatalnok	33
Életút és formáltatás.....	33
A narratívák és következtetések.....	36
Jungerth-Arnóthy hiedelemkészlete	37
4. Összefoglalás.....	40
Bibliográfia.....	43
1. Melléklet: Sztereotípiák Nemeskéri-Kiss Sándor szövegeiben	45
I. Nemeskéri-Kiss Sándor: Pipaszó.....	45
II. Nemeskéri-Kiss Sándor: Röptében.....	50
2. Melléklet: Sztereotípiák Jungerth-Arnóthy Mihály szövegeiben.....	57

1. Problémafelvetés és a remélt válaszok

A nemzetközi kapcsolatok vizsgálata során általában kiemelt törekvés a diplomáciai lépések minél pontosabb rekonstruálása, az ehhez szükséges külkapcsolati gépezet működési elveinek és gyakorlatának, és az ezáltal létrehozott, kézzelfogható eredményeknek a feltárása, rendszerezése és értékelése – mely utóbbi általában a történettudomány, a közgazdaságtan és a nemzetközi jog által felhalmozott tudásanyag fényében történik meg. E törekvésekből és szemléletből következik, hogy a nemzetközi tanulmányok kevesebb figyelmet szentelnek a külkapcsolatok rendszerét világszinten működtető, a mindenkor kijelölt irányvonalakat és terveket megvalósító „közkatonáknak” – maguknak a diplomátáknak.

Az egyéniség, személyiség történelemformáló ereje, ha nem is elsődleges szervező elvként, de kétségkívül létező tényezőként napjainkig jelen van a múlt kutatásának szempontjai között. Külső vagy implicit törvényszerűségek, doktrínák kizárólagos, emberektől független érvényesülését sem pozitívizmus, sem szociológia nem tudta sohasem igazolni. Ennek ellenére a nemzetközi kapcsolatokat feltáró munkákban aránylag ritkán találkozunk olyan okfejtésekkel, amelyek az általuk tárgyalt fejlemények ismertetése során érdemben kitérnének arra: az érintett diplomaták személyes nézetrendszere, világképe, személyiségjegyei hatottak-e, és ha igen, hogyan hatottak egyik vagy másik esemény kimenetelére. Befolyásolhatja-e a diplomáciai testületek tagjainak egyéni gondolkodásmódja a külpolitika alakulását, vagy e kettő létezhet egymástól teljes függetlenségben egyidejűleg? És mi a helyzet akkor, ha a gondolkodásmódnak néhány, szinte zsigeri, ösztönös elemére szorítkozva tesszük fel ugyanezt a kérdést? Független lehet-e az ilyen „specialisták” munkája a neveltetésük, pályájuk során kikristályosodott jellemüktől – vagy a kérdést megfordítva: segíthet-e a külpolitika fordulatainak jobb megértésében, ha kiismerjük a láncolat egy-egy elemének meghatározó mentális struktúráit?

Utóbbi felvetésre talán bármiféle kutatás nélkül is könnyű ráfelelni az igent – azonban a tudományosság igényével felépített vizsgálat eredményeinek birtokába jutni a sejtés igazolásához vagy cáfolatához nem ilyen egyszerű. Éppen ezért a dolgozatomban kettős célt tűztem ki. Egyrészt olyan módszertant igyekeztem kidolgozni és kipróbálni, amelynek használatával lehetséges történeti források alapján, egzakt paraméterek meghatározása mellett összehasonlítható adatokat lehet nyerni egy-egy diplomata nézeteiről. Másrészt az adatok és az elképzelés próbáját az jelenti majd, hogy lehetséges-e bármiféle érdemi következtetés levonása, koherens kép összeállítása az információk alapján.

Kutatásom alanyául a Horthy-korszak magyar diplomata karát választottam, részben azért, mert az önálló, modern kori magyar külpolitika ekkor bontakozhatott ki első ízben és mutathatta meg képességeit, részben pedig azért, mert előzetes várakozásaim alapján ebben az időszakban egyszerre lehetett remény fellelni a vizsgálatra alkalmas személyek között olyanokat, akik még a Monarchia keretei között kezdték szolgálatuk teljesítését, és olyanokat, akik már 1920 után kóstoltak bele a „szakmába”. A kutatás tárgyát pedig a mentális képzetek egy, a korszak történetének jellemző társadalmi és nemzetközi feszültségeinek ismeretében kiemelt fontosságúnak mondható csoportjának, a (nemzeti) sztereotípiáknak a vizsgálata jelenti – releváns kérdés, hogy vajon a vizsgálatba bevont diplomaták gondolkodásmódja, nézetrendszere mennyire simul bele a kor nemzeti előítéletekről túlfűtötté váló közgondolkodásába. Mennyire osztották a népszerű, leegyszerűsített formájában közismert nemzetkarakterológiát, mennyire disztinktváltan gondolkodtak, hogyan árnyalták tapasztalataikat a külföldi, közvetlen tapasztalatok?

A következő fejezetekben először a kettős gyökerű, részben történeti, részben társadalomtudományi módszertant fejtem ki részletesebben, majd rátérek a konkrét kiválasztott diplomaták vizsgálatára.

2. Módszertani és elméleti keretek

Az 1920-as évektől kezdve, amikor Walter Lippmann megalkotta a magfogalmat, a sztereotípiát, a szociálpszichológusok újabb és újabb feltérképezendő, újrarajzolandó szigetét fedezték fel a témának. A kezdeti időszakban, mintegy harminc-negyven évig a sztereotípiák motivációival foglalkoztak, a 70-es években a kognitív vonatkozás került előtérbe, azért, hogy mindez a 90-es években helyt adjon a megismerés, a motiváció és a kogníció hármasságának.¹ Kognitív és motivációs értelemben is a század kutatói a lelki jelenségek összességére, a pszichikumra koncentráltak, a huszadik században a csoportokon belüli pszichikum alkalmazkodásával egészült ki a vizsgálati trend, ahogy ez várhatóan a huszonegyedik századra is érvényes lesz.²

Mindeközben a sztereotípiák kutatásának elsődleges módszere, a "trait adjective"-ek keresése és összevetése a kezdetektől szinte egyeduralkodó választás a kísérletek és felmérések lefolytatásakor.³

¹ Fiske 2003, 341. p.

² Fiske 2003, 342. p.

³ Salzer 2000

Ez a szükségképpen dekontextualizálással is járó eljárás azonban bizonyos esetekben több adatot és összefüggést veszíthet el a kutató számára, mint amennyit a konnotációk többértelműségének és átjárhatatlanságának kiküszöbölésével finomít a végeredményen. Úgy tűnik, az ismeretek pontossága és az ismeretek körének szélessége – bizonyos határértékekig – fordítottan arányos egymással. A szociológusok szakmai vitáiban időről-időre visszatérő elem ennek a vizsgálati módszernek, mozdíthatatlan sarokkőnek a bírálata, amelynek egyoldalúságát a '60-as évek óta meg-megújulóan kritizálják.⁴ Brigham szerint (1971) e merev metodológiai egyenesen gátja az új kutatási eredményeknek. Ashmore és Del Boca (1981) szerint a "trait adjective" gondolkodás fontos, de korántsem egyedüli fajtája a társadalomról fejünkben megfogalmazott képeknek.⁵ A módszertan állandósága már-már torzító hatással van a kutatási eredményekre is.

Ennek az erős ragaszkodásnak a következményeit tovább árnyalja a kognitív pszichológia terén lezajlott hatalmas fejlődés, amelynek révén lehetővé vált az emberi kommunikációnak, a nyelvhasználat mögötti tudatos vagy öntudatlan szellemi folyamatoknak feltérképezése és elemzése, ezekből pedig következtetni lehet a kommunikációban részt vevő feleket befolyásoló mentális felépítésekre. Ezzel párhuzamosan a nyelvre és szövegekre koncentráló, az azokban rejlő új lehetőségek kihasználását megalapozó ismeretelméleti filozófiai gondolkodás keretei is kialakultak a '70-es években. A hol Wittgensteinhez, hol Sartre-hoz, hol inkább Heideggerhez kötött „nyelvi fordulat” tudományágak szerteágazó körét pezdítette fel és számos – néha persze az idő által kiostált – módszertani reformcsomaghoz vezetett el, amelyek mentén új kutatási eredmények születtek.⁶

E friss megközelítés a történettudomány konzervatív köreire is termékenyítőleg hatott. Erős lelkesedés és legalább olyan erős tiltakozás közepette forrtak ki rövid idő alatt a történeti antropológia, a mikrotörténelem, majd a később ebből kibomló önállósuló irányok, például a gender-tanulmányok elvei és eszközkészletei. A forrásokat a konkrét közölt vagy nem közölt információikon túl nyelvi konstrukcióként is elemezve olyan kérdések kutatásához is bőséges információt sikerült teremteni, amelyek korábban a feltárhatatlanság homályába burkolóztak. Különösen ki kell most emelnem a mikrotörténelmet, amelynek egyik központi tétele: a narratívák általában nem arról beszélnek, ami az általános, hanem arról, ami egyedi, torz, ami a normatív kereteken kívül esik – ennek kapcsán pedig, ezt már témám szempontjából tehetjük hozzá, gyakorta élnek az öndefináló, vagy a csoportközi sztereotipizálás jól

⁴ Salzer 2000

⁵ Salzer 2000

⁶ Kiváló áttekintést ad a témáról: http://www.poltudszemle.hu/szamok/2004_4szam/2004_4_carver.pdf

kivehető, ösztönös eszközével, illetve, jó-rossz ellentétek sztereotípiákon keresztüli leképzésével. E változások révén a történettudomány – számos más tudományággal együtt – jóval hamarabb tette magáévá a narratív szemléletet, illetve vált alkalmassá a narratívák lehetőség szerint objektív kutatására, mint a sztereotípiák tanulmányozásában a „trait-adjective”-ek módszerénél maradó szociológia

Ez az ellentmondásos állapot 1995-ben kísérleti kutatás lefolytatására indította a Mark Steven Salzer⁷ amelynek célja az volt: adhat-e a bevett módszertannal egybevetve ugyanannyira, vagy hasonlóan jó eredményt egy olyan vizsgálat, amelyben a célcsoport által vallott sztereotípiákat narratíva-alkotáson keresztül mérik fel. Az ugyanabban a körben párhuzamosan hagyományos módon is elvégzett kutatás eredményeivel összehasonlítva a válasz egyértelmű igen volt: a narratívák elemzésén alapuló módszer éppoly hatásos, sőt bizonyos téren hatásosabb, mint a „trait adjective”-ekre koncentráló megközelítés.⁷

A sztereotípia és a sztereotipizálás tehát a szociológia és a történelem érdeklődési területeinek közös részhalmazában kap helyet, mindkét tudományág intenzíven érdeklődik kutatása iránt. A szociológia ehhez új módszertant fogadna szívesen, a narratíva-elemzést, amellyel új forrásokból, nagyobb és összetettebb adatok alapján dolgozhatná fel e társadalmi jelenségeket, amelyek megértéséhez régóta érlelt elméleti háttér áll a rendelkezésére. A történettudomány évtizedek óta narratívaként feldolgozott forrásaira építi munkáját, és művelői nagy gyakorlatra tettek szert abban, hogy az eredendően nem a reprezentativitás igényével született forrásokból kiemeljék a reprezentatív tartalmat (vagy legalábbis egy erről szóló saját narratívát alkossanak) az objektivitás mércéjét szem előtt tartva. Ugyanakkor a sztereotípiákat általában azok szociológiai beágyazottságainak tudatosítása nélkül, a társadalomtudományi elméleti háttér figyelmen kívül hagyásával kutatja a történész.

A fentiekre tekintettel dolgozatomban arra teszek kísérletet, hogy e két, egymáshoz puzzle-darabkaként illeszthető adottság- és igénycsoportot egymáshoz illesszem, és – egy kiemelt csoport *múltban vallott* sztereotípiáit vizsgáljam meg az egyesített eszköztárakon keresztül. Képzési hátterem miatt (nemzetközi tanulmányok szak) ehhez a diplomácia történetéből választottam témát. Problémafelvetésem középpontjában a Horthy-korszakban külszolgálati munkát végző két, irodalmi hagyatékot is maga után hagyott diplomata, Nemeskéri-Kiss Sándor és Jungerth-Arnóthy Mihály életműve áll. A maguk alkotta narratívákon keresztül vizsgálom meg, milyen sztereotípiákat vallottak, hogyan és mennyiben határozta ez meg gondolkodásmódjukat, mennyire befolyásolta diplomáciai munkájukat. A

⁷ Salzer 2000, 124-126. p.

szövegekből történeti kontextualizálással kigyűjtöm a sztereotip tartalmakat és megrostálom azokat; ezt követi elemzésem a vonatkozó szociológiai elmélet alapján, amelyből most különösen irányultságukat és funkciójukat, csoporton belüli vagy csoportközi működésüket, illetve a kiegészítő információkkal szembeni ellenállásukat vizsgálom meg. Az így feldolgozott adatokat azután a történeti környezetbe visszahelyezve értelmezzük. E munka így a diplomáciatörténet, a mentalitástörténet, a mikrotörténet, a szociálpszichológia közös határán helyezkedik el. Az első három azonban csak az eszközöket adja abba a kézbe, amelyet a negyedikről eltanult gondolatok vezetnek.

*

Mind hazai, mind nemzetközi szinten számos definícióval álltak elő a sztereotípiák kutatás színpadán a szociálpszichológusok. Ezekből, mivel a vizsgált téma szakirodalmától roskadoznak a könyvtári polcok, a teljesség igénye nélkül hozok példákat.

Gordon W. Allport a sztereotípiákat úgy látja, mint a kategóriával társult túlzáson alapuló nézet. Feladata a kategóriával kapcsolatos viselkedés igazolása, racionalizálása, mely az alkalmazás függvényében lehet pozitív vagy negatív.⁸

John William Atkinson az együttjárások felől vizsgálja a sztereotípiákat: az együttjárások felismerésében pontatlanok az emberek és az így kialakított elméletek tévútra vezetnek. Ilyen együttjárásos társítást értünk az alatt ha a skótokat a zsugorisággal, a zsidókat a pénzügyi tevékenységekkel kapcsolják össze.⁹

Elliot Aronson gondolatai szerint a sztereotípiák gyakran nem más, mint világszemléletünk leegyszerűsítése. Ha a sztereotípiák pontos, a világban való tájékozódást segíti; ha nem mutatja be az egyéni különbségeket, akkor rossz és veszélyekkel járhat.¹⁰

Hazai viszonylatban a két legelismertebb sztereotípiák-kutató Dr. Csepeli György és Dr. Hunyady György. Csepeli szerint a sztereotípiák társadalmi nagycsoportokra vonatkozó megállapítások, amelyek egy-egy csoport vonatkozásában nagyfokú közmegegyezésen alapulnak, és időben meglehetősen szívósan fennállnak.¹¹

A sztereotipizációról általánosságban elmondható, hogy egy kategorizációs és klasszifikációs folyamat, amely során az egyénekről, egyének csoportjairól szóló folyamatban összekötjük a jellemző tulajdonságokat, melyek legtöbb esetben egy kép felnagyítását jelenti, az aktuális, adott csoportról. Ezt a társítást ettől a ponttól kezdve reflexszerűen használjuk tudáskészletünkben. Amennyiben a társítások során a szélsőségekre, a másoktól hallott

⁸ Bindorffer 2006, 12. p.

⁹ Bindorffer 2006, 12. p.

¹⁰ Bindorffer 2006, 13. p.

¹¹ Bindorffer 2006, 11.p.

valóság nélküli információra, az általunk javítani valóra, érzelmekre irányul a tekintetünk, akkor kezdünk el sztereotipizálni, így ezek a sémák, az általánosított mentális képek, befolyásolják a gondolkodást, az észlelést, az ítéletalkotást és társas kapcsolatainkat. Jellemzően hosszabb idő alatt alakulnak ki, ezért rögzülnek a köztudatban, sőt mi ragaszkodunk hozzájuk és örökítjük őket tovább, értékelő jellegük miatt pedig nehezen változnak.¹²

Tekintve, hogy vizsgálatom egyik kérdése az: hatottak-e, és ha igen, hogyan befolyásolták a diplomata munkáját a sztereotípiák, fontos elméleti téren is definiálni a különbséget sztereotípia és előítélet között, amelyek csak a hétköznapi nyelvhasználatban váltófogalmak, de valójában két elkülöníthető jelenséget takarnak.

A szociálpszichológia kollektív tudatjelenségnek nevezi a társadalom döntő többségére jellemző, az emberek mindennapi kognitív és allűr tevékenységeire számottevően befolyásoló pszichikus jelenségeket, amely a hétköznapi történések kívülállóként vagy résztvevőként átélt eseményeiből táplálkozik oly módon, hogy a napi történéseket véletlenszerűen megragadja. Ezek többnyire rendezetlen jellegűek, többnyire nem igazolt, de ugyanakkor nem is cáfolt tudattartalmak, melyeket egyszerre jellemez a hit és kétely, a szimpátia és apátia, a szeretet és a gyűlölet. Tipikus kollektív tudatjelenségek közé sorolhatjuk a babonát, a divatot valamint az előítéletet.¹³

Gordon W. Allport az ötvenes évek egyik legjelentősebb szociálpszichológiai kutatója vaskos könyvet írt az előítéletekről; címe is találó és sokatmondó: Az előítélet (1954.). A latin *praejudicium* szó származékaként jött létre a könyv címét adó szó. Az évszázadok alatt az eredeti kifejezésből már nem egy alaposan, empirikusan megvizsgált esetről való döntés előtti állapotot kell értenünk, hanem egy érzelmi színezettel –mely negatív vagy pozitív is érzelmi beállítottság is lehet- ellátott, tényekkel kellően alá nem támasztott, elsietett ítéletet.¹⁴ Allport megemlíti a pozitív prekoncepciókat is tanulmányában, hiszen az emberek könnyen alkothatnak előítélet mások javára is megfelelő és elegendő bizonyíték nélkül, mégis nagyobb figyelmet szentel a negatív előítéletnek. Mivel az etnikai különbségekből eredendő kedvezőtlen előítéleteket és azok következményeit vizsgálta ő így definiálja az előítéleteket: „Az előítélet valamely személlyel szemben érzett idegenkedő vagy ellenséges attitűd, melynek alapja pusztán annyiban van, hogy az illető személy egy adott csoporthoz tartozik, és

¹² Bindorffer 2006, 14.p.

¹³ Szabó 1994, 93. p.

¹⁴ Allport 1999, 34. p.

ennek következtében feltételezik róla, hogy a csoportnak tulajdonított negatív tulajdonságokkal ő is rendelkezik.”¹⁵

Az emberek mindennapi életük során sok impulzust, felfoghatatlan és kezelhetetlen mennyiségű információt fogadnak be. Nem tudják a világ minden apró részletét megismerni, ezért rászorulnak a készen kapott a kategorizálása, és az azzal párosuló túláltalánosításra. Igaz, ez nem eredményezett egyből, azt hogy kizárólag előítéletesen képesek az emberek gondolkozni, nem mondhatjuk, hogy minden túláltalánosítás előítélet is egyben. Egy részük félreinformálás, téves fogalom tehát előzetes ítélet, amelyekről a kellő bizonyíték tudatában elveszti előítélet jellegét. „Az előzetes ítéletek akkor válnak előítéletté, ha az újonnan feltárt ismeretek nem képesek változtatni rajtuk.”¹⁶

Az előítéletek forrásaként több tényezőt is megállapít.¹⁷ Az emberek többségéből hiányzik az az empatikus faktor, ami lehetővé tenné a mások helyzetébe való beleélést, kényelmesebb egy határozott véleményt tudni, ami miatt nem terheli semmilyen felelősség az egyént, hiszen 'mindenki ezt mondja'. További indíték a hirtelen társadalmi változás; ha a társadalomban változás történik, akár egy választás során, mely egy politika párt számára minden bizonnyal veszteséggel jár, elindul a bűnbakkeresés, sőt a bűnbakképzés is a párton belül.

Az előítéletek kialakulásának miéértjére talán a legismertebb választ Theodor W. Adorno adta meg az autoriter- személyiség elméletével. Adorno úgy gondolta, hogy az előítélet a személyiségben gyökerezik. A szocializációnak komoly szerepe van az előítélet kialakulásában. Állítását azzal igazolja, hogyha a szülő tartva attól, hogy gyermeke képtelen lesz beilleszkedni az adott társadalom szabta normarendszerbe, elnyomja a gyermek önkifejezési próbálkozásait, amiktől a gyermeknél először frusztráció érzése lép fel, ami később agresszív viselkedésbe torkollik. A felgyülemlett agressziót szülein nem vezetheti le, ezért keresnie kell egy csoportot (jellemzően gyengébb, kisebbségben lévő), ahol ezt megteheti. Jellemzően nem tudják elfogadni saját rosszindulatukat, kritika nélkül hisznek a tekintély legitimitásában (ezért nem vezeti le a nevelőn, főnkön az agressziót), valamint saját hiányosságait másokban vélik felfedezni. Az előítélet így az agresszor saját belső konfliktusaiban keletkezik.

Elliot Aronson Társas lény című könyvében következőképp fogalmazza meg az előítéletet: „Ellenséges, vagy negatív attitűd valamilyen csoporttal szemben - olyan attitűd,

¹⁵ Allport 1999, 36. p.

¹⁶ Allport 1999, 37. p.

¹⁷ Albert-Leveleki 2008, 50. p.

amely téves, vagy nem teljes információkból származó általánosításokon alapul. Az előítéletnek van egy kognitív összetevője (egy sztereotípia és egy sor hiedelem a csoportról), egy érzelmi komponense (ellenszenv vagy aktív ellenséges érzület a csoporttal szemben) és egy viselkedésbeli összetevője (készenlét a csoport diszkriminációjára, amikor csak lehetséges). Szerinte az előítéletes viselkedés megszüntethető, ha a megvalósul az egyenlő pozíció alapján folytatott érintkezés elve vagy a hasonló pozíciójú emberek között kevesebb a félreértés, ha megszűnnek az elkülönülések és előtérbe helyeződnek az egymástól való függések nyilvánvalóságai.¹⁸

Mindkét jelenség értelmezése implicit módon magába foglalja az információ feldolgozási paradigmát. Eszerint az embereknek az evolúció folyamán a túlélés érdekében sokszor gyors döntés hozatalra és hatékony információkezelésre van szüksége, azonban a környezetből érkező információ mennyiségével csak úgy tudnak megküzdeni, ha az információkat csoportosítják közös jellemzők vagy sajátosságok alapján. A rendszerezett információ az a tudás, amelyet a környezetünkben lévő emberekről birtokolunk.

Az információ feldolgozási paradigma egyike a sztereotipizálás funkcionális megközelítése felé irányuló elméleteknek. A narratívákban rögzített kontextus különös alapot ad arra, hogy ilyen szempontból is megvizsgáljuk a forrásainkból előállított adatokat.

A funkcionális megközelítés szerint a sztereotípiákat, a közvéleményben elfoglalt negatív 'sztereotipizálásuk' –úgy tűnik a sztereotípia is sztereotipizálható- miatt megkérdőjelezhető, hogy mennyiben segítik valóban a könnyebb tájékozódást és mennyiben rombolják a társadalom kiterjedt interakciós színterét.¹⁹

A sztereotípiagyártás első lépéseként emberi tulajdonsággal ruházunk fel egy kategóriát, amit általánosan annak a kategóriának minden tagjára értünk.²⁰ Klasszikus példaként a szőke nők buták. A dolgozat írója szintén eme tábor képviseli, még sem érzi teljes mértékben jogosnak a szellemi kapacitás megjelölése és a hajszín közti párhuzamot, tehát ítéletet nem lehet kimondani a kategória minden tagjára a megfelelő kivételek és fokozatok nélkül, főleg mert a beskatulyázáshoz kötött negatív tulajdonság valótlan színben tünteti fel az egyént, ami közvetett vagy közvetlen hatást gyakorolhat rá társadalmilag. Walter Lippmann szerint a sztereotípiáknak tapasztalatot megelőző és megszűrő szerepe van, mások különböző funkciót tulajdonítanak nekik. A következőkben Hunyady György: A

¹⁸ Albert-Leveleki 2008, 51. p.

¹⁹ Hunyady 2001, 484. p.

²⁰ Hunyady 2001, 484. p.

sztereotípiakutatás funkcionális megközelítése című tanulmánya alapján mutatom be, hogy miként látja néhány kiemelt kutató a funkcionalitás kérdését. Katz és Braly kutatópáros úgy gondolják, hogy a kategóriák tulajdonságaira vonatkozó általánosítások megalapozatlanok.²¹ David Hamilton az információ feldolgozási paradigmát tartotta relevánsnak, tehát kényszerből vagy kényelemből szükségeltetik az általánosítások használata.²² Turner azt mondta ki, hogy az egyének számára fontos az önazonosítás, a kategóriatudat, mert a saját csoportjára való sztereotípiákat így önmagára is tudja alkalmazni.²³ Oakes szerint az önértékelés és a saját csoport értékelése és tulajdonságainak megítélése között kölcsönös összefüggés van.²⁴ Hunyady egy összetett vizsgálaton nyugvó megközelítést vall magáénak, ami a sztereotípiákat a társadalomkép mozaikdarabjainak tekint, amelyek tartalma elsődlegesen a kategóriák közötti összehasonlításból származik és ezek megkülönböztetését célozza.²⁵ Összességében az előbb felsorolt példákban okulva a sztereotípiáknak négy funkcióját különíthetjük el.

1. Az egyén megismerésének alapja. A sztereotípia az egyén egyedi tulajdonságait nem nézve, a felszínen lévő információk alapján sorolja be egy adott kategóriába a sztereotipizálás elszenvedőjét. mivel nincs lehetőségünk mindenkit alaposan megismerni.
2. Az önmegkülönböztetés motívuma. Saját magunkra alkalmazzuk a kategóriánk jellemzőit. amely lehet előírás magatartásunk irányvonalára illetve önmeghatározásunk alapja.
3. A csoportok tulajdonságainak leírása, ami szerves részét képezi az önmegkülönböztetés motívumának.
4. A sztereotípiák segítenek a társadalomban való eligazodásban A különböző csoportoknak tudomásul kell venniük egymás létezését, annak ellenére, hogy a saját csoport számára minél kedvezőbb lehetőségeket és feltételeket szeretne biztosítani.

Egy-egy sztereotípia nem csak egy funkciót szolgálhat, mindegyik funkciót felveheti. Még akkor is, ha ez látszólag diszharmóniát idéz elő a sztereotipizáló fejében²⁶. Mindezeknek a szempontoknak a vizsgálata kiemelt részét képezi a dolgozatomban bemutatott kutatásnak.

Az eddigiekben visszatérő jelleggel hivatkoztam a kategóriákra és kategorizálásra, amelyek a sztereotípiák képződésének és alkalmazásának folyamatában alapvető szociálpszichológiai tényezők. Különböző megközelítésű definíciói fontosak számomra, mert

²¹ Hunyady 2001, 487. p.

²² u.o.

²³ u.o.

²⁴ u.o.

²⁵ Hunyady 2001, 487. p.

²⁶ Hunyady 2001, 488-490. p.

vizsgált diplomáim hátrahagyott szövegeiben saját maguk, illetve interakciós partnereik azonosítása egy-egy kategóriával feltevésem szerint számos tanulságot hordozhat magában.

A kategorizáció legismertebb képviselője a már említett Gordon W. Allport. Ő mondja ki, hogy a sztereotípiák alapja a kategorizálás. A kategorizáció a megismerés alapvető eljárása, ahol bizonyos jelenségeket szükségszerűen osztályozunk aszerint, hogy bizonyos jegyek előfordulnak-e az adott csoportban vagy sem. Ezekkel az ismeretekkel egészítjük ki a másik csoportról alkotott hiányos ismereteinket.²⁷ Durkheim ezt így fogalmazza meg: „Az ember kulturális tevékenysége során nevekké és kategóriákká definiálja a társadalom és kultúra területeit és a kategóriákhoz szabályokat rendel.”²⁸ Kategóriális ismeretnek nevezzük azt, ha az empirikusan létező és tapasztalható különbségeket túlhangsúlyozzuk és kiterjesztjük a nem hozzáférhető tulajdonságokra. Életünk leegyszerűsítésének érdekében ez egy ésszerű megoldásnak látszik, ám mivel a külső szemlélők, a hiányos ismerettel rendelkezők is csoporttagnak számítanak, az egyén önmagát pozitíve értékeli (ez az ingroup), míg másokat (ez az outgroup) lenézve. Minden csoport létrehozza a saját tipizáló feltevéseit, amik nem feltétlenül egyeznek a többi csoportéval így lehetőség nyílik a félreértések megszületésére.

A továbbiakban négy -Tajfel, Durkheim, Spradley, Allport- szociálpszichológus értelmezését mutatom be a kategorizálásról.

Émile Durkheim úgy véli, hogy a társadalmilag kidolgozott, kommunikációs jelentőségű kategóriák az élet forrásai, az ész megnyilvánulásai és kollektív reprezentációi. Minden társadalmi gondolat a tudás közösségét foglalja magában, az egyén részt vesz a tudásuniverzumban, amelyet elődei kidolgoztak.²⁹

Henri Tajfel a társadalmi kategorizációt az egyén számára orientációs rendszernek tartja, amely meghatározza az egyén helyét a társadalomban.³⁰

James P. Spradley szerint a kategorizáció elősegíti az áttekintést a minket körülvevő világban, beazonosítja a világ ránk vonatkozó dolgait, úgy, hogy azok a mi kategóriánkon keresztül megragadhatóak legyenek. A kategória meghatározott attribútumok alapján való létrehozása megment az állandó tanulástól, csak használni kell, tehát használatuk automatikus.³¹

²⁷ Bindorffer 2006, 9. p.

²⁸ u.o.

²⁹ Bindorffer 2006, 9. p.

³⁰ Bindorffer 2006, 10. p.

³¹ Bindorffer 2006, 11. p.

Allport, a kategorizálás atyja azt mondja, hogy kategóriák nélkül képtelenek lennénk a gondolkodásra; a kategóriák normális előzetes ítélet alapjául szolgálnak, nem lehet kikerülni őket, a rendezett élet függ tőlük.³²

A kategóriák azonosítása nyomán felálló csoportstátusz alapvetően meghatározza azt is, hogy az egyén mennyire írja felül intellektuális tevékenységével, vagy mennyire alkalmazza kritikátlanul a sztereotípiákat a valamely kategória részeként érzékelt személyekkel vagy csoportokkal kapcsolatban, amennyiben azokról az általános hiedelemkészlet mellett megkülönböztető, kiegészítő információknak is birtokában vagy vélelmében van. Vizsgált diplomatáim mentalitásának feltérképezéséhez alapvetően szükséges, hogy megismerjük az általuk e kérdésre vonatkozóan megörökített magatartást.

Egy személy percepciója esetén – a kiegészítő információk meglététől akár függetlenül is – a sztereotípiák hiedelemkészlete számos szinten és módon képes hatni. A szakirodalom megkülönböztet nem aktivált, aktivált, de elnyomott, aktivált, de másik aktivált hiedelem által elnyomott, illetve a kiegészítő információkkal kölcsönhatásban érvényesülő hiedelmet az érzékelés folyamatában.³³ Ennek egyik lehetséges determinálója, hogy „az észlelő olyan mértékben teszi magáévá a célszemélyről szóló megkülönböztető információt, amennyire képes és motivált arra, hogy a személyt megkülönböztesse magától a kategóriától mint egésztől.”³⁴

Egy másik, kiemelhető determináló tényező a kiegészítő információk mennyisége. Az erre vonatkozó vizsgálatok eredményei alapján, ha egyáltalán nincs kiegészítő információnk, a szélsőséges helyzeteket leszámítva óvakodunk a kategóriára vonatkozó hiedelemkészlet aktiválásától.³⁵ Minimális (alátámasztó) kiegészítő információ vagy annak képzete éppen ellenkezőleg hat, széles teret engedve a benyomásformálásban a hiedelmeknek. Az információ növelése azonban csak egy bizonyos határig segíti az objektívizálást – az egyén kognitív kapacitását meghaladó mennyiségű kiegészítés esetén jellemzően a – vagy több versengő közül egy – hiedelemkészlet érvényesül.³⁶

Társas kontextusban, túl sok versengő kiegészítő információ, illetve alternatív hiedelemkészlet esetén kiemelt determináló szereppel bír, hogy a benyomásformálás csoportközi, vagy csoporton belüli viszonylatban történik-e meg? Ha csoporton belüli, akkor

³² Bindorffer 2006, 10. p.

³³ Brewer 2001, 134. p.

³⁴ u.o.

³⁵ Brewer 2001, 135. p.

³⁶ Brewer 2001, 138. p.

inkább az egymáshoz képesti különbségek, mint a kategóriaazonosságok alapján alakul a benyomás. Ha a szemlélt személyek ugyanannak a kategóriának különböző alcsoportjaiba tartoznak, akkor az alcsoportok közötti különbségek fontosabbá válnak, mint bármi más, kategórián belüli különbség.³⁷

Szükséges még kiemelnünk annak kérdését, hogy a szemlélt személyt vagy személyeket „saját” vagy „nem saját” kategóriánk vagy csoportunk tagjaként azonosítjuk-e? A sajátjaink körében inkább érvényesülnek a megkülönböztető információk, míg a nem saját csoportokat homogénebben érzékeljük.³⁸

Végül ide alkalmazható még Fiske társas kapcsolatokról felállított négyelemű mátrixa is, amely e relációkat a közösség megosztás, hatalmi rangsor, egyenlő illeszkedés, piaci árfolyam kategóriába helyezi el. Az elsőben főleg a saját csoport – nem saját csoport dichotómia a meghatározó. Hatalmi rangsorban lezajló érzékelés esetén fentről elfelé inkább a kategóriák, lentől felfelé a megkülönböztető információk alapozzák meg a benyomásokat. A piaci reláció általában személytelen, ezért kategorikus, míg az egyenlő megosztás éppen ellenkezőleg, a megkülönböztető adatokra helyezi a hangsúlyt.³⁹

Összefoglalás

A kutatásomhoz használt alapvető módszertani és elméleti háttér ismertetése után hadd foglaljam össze röviden a kutatás ezek alapján kirajzolódó fő irányait.

Kutatásom első lépéseként két, esettanulmányi jellegű mélyfúrást végzek a második világháború vége előtti magyar diplomaták (irodalmi) hagyatékában. Először, a történeti forráskritika eszközeivel, a „nyelvi fordulat” hermeneutikai alapvetéseire támaszkodva, e narratívákból előállítom a sztereotípiákat és sztereotipizálást illető adatokat, következetes rendszer szerint. E folyamat során kihasználom az írók által közvetített kontextus nyújtotta információmélyítés lehetőségeit.

Ezt követően a sztereotípiák egyes kigyűjtött eseteit áttekintve rekonstruálom és rendszerezem a legfontosabb hiedelemkészleteket. Ezután az így felépített adatbázist végigvizsgálom az előítéletesség jelenlétének, a funkcionalitásának, a jellemző kategorizálási hozzáállásnak, valamint a csoporthelyzet és a megkülönböztető információk jellemző képleteinek szempontjából. Mindezek ismeretében pedig levonom következtetéseimet és a két esettanulmány esetlegesen megállapítható általános tanulságait.

³⁷ Brewer 2001, 139. p.

³⁸ Brewer 2001, 142. p.

³⁹ Brewer 2001, 145. p.

2. A „nagystílú úriember”, Nemeskéri-Kiss Sándor.

A két megvizsgált diplomata-hagyaték közül először a bővebbet: Nemeskéri-Kiss Sándorét mutatom be. Ennek részeként először életrajzával, jellemével, személyiségét formáló életúti csomópontjaival ismertetem meg az olvasót – olykor elkerülhetetlenül sztereotipizálva, de igyekezve visszaadni a sok száz oldalnyi visszaemlékezésből kirajzolódó arc- és jellemvonásokat. Személyének megismerése után röviden ismertetem a tollából származó narratívákat, majd következhet jellegzetes sztereotípiáinak és azokhoz tartozó hiedelemképzleteknek a bemutatása, végül az így előállított adatok értelmezése, amely a kutatásra fordítható idő végeessége miatt csak a diplomáciát leginkább érintő nemzeti sztereotípiákra terjed ki a kutatásnak ebben a fázisában.

Életút és formáltatás⁴⁰

Az 1884-ben született Nemeskéri-Kiss Sándor Gödön, a család birtokán látta meg a napvilágot Nemeskéri-Kiss Pál, öfelsége kamarása és Szapáry Vera grófnő elsőszülött fiaként. A Nemeskéri-Kiss család már IV. Béla idejében földbirtokosként élvezhette a nobilitásnak kijáró privilégiumokat, hiszen nemesi családfájukat egészen a XIII. századig vissza tudják vezetni. Az elődök életében Sándor kiváló példát láthatott pályafutásának két meghatározó elemére: a haza aktív szeretetére és a sportolás kultúrateremtő erejére. Nagyapja, Nemeskéri-Kiss Miklós az 1848/49-es forradalom és szabadságharc idején igen fiatalon vált huszárkapitánnyá, majd Buda bevétele után a vár parancsnokává; magas fokú idegennyelv-ismerete miatt Kossuth őt választotta ki követként Lord Palmerstone-nal való kapcsolattartó személynek. Sándor édesapját Ferenc József császár 1883-ban választotta kamarásává, melynek köszönhetően a Nemeskéri-Kiss gyermekek a legmagasabb szinten szocializálódhattak az európai etikett és kultúrkör világában. Sándor szinte génjeiben hordozta a vadászat és lovaglás iránti szenvedélyét: a nagyapától örökölt hatalmas kiterjedésű gödi birtokon mintaszerű vadállomány várta az ifjú utód (sikeres) próbálkozásait. A versenyló-istállók és a tréningpályák közelsége és szeretete nem egyszer kamatoztatta jótékony hatását későbbi külügyi szolgálati éve alatt.

Magántanulóként év közben kiváló pap tanárok oktatták őt és testvéreit, Gézát és Margitot, hogy az év végén a pesti Piarista Gimnáziumban adjanak számot tudásukról, mely

⁴⁰ Életrajzi összefoglalója Nemeskéri-Kiss Sándor: *Egyszer volt...*című könyve alapján 2001, 369-380. p.

akkor az ország egyik legszigorúbb, de kétségkívül legjobb iskolájaként híresült el. A katolikus nevelést kapó utód „jeles tanuló volt, szorgalmas és fegyelmezett.” Pongrácz Alajos javaslatára elvégezte a magyaróvári Mezőgazdasági Akadémia mellett a budapesti Jogakadémiát is. E két diplomája és 1908-as kamarási kinevezése tette őt „trágya-diplomatává” vagyis mezőgazdasági szaktudósítóvá. Innen indult meredeken felfelé ívelő pályája.

Akármerre sodorta az élet egy küldetési helyéről sem távozott negatív élményekkel, mindenhol igyekezett megtalálni azt a jót, ami élhetőbbé tette mindennapjait. Hamburgban bankfiúként és állatszeliológusként dolgozott; a családi fészket frissen elhagyó örökös kiváló kapcsolatteremtési képességét kamatoztatva állandó belépőkártyát kapott a német patrícius családok otthonába. Londonban földművelésügyi segéd-szaktudósítói minősítésben dolgozott, de ebből az időszakából szakmai tevékenységéről keveset tudunk: emlékirataiban több oldalon keresztül meséli az angolok kiválóságait, a közös falkavadászat és lóversenyek élményeit. Fájó szívvel hagyta el kétévnyi szolgálat után az országot, melyről így nyilatkozott: „Óriási nemzet, melynek igazi nagyságát csak akkor mérhetjük fel, ha közelebbről ismerjük meg”. Továbbállva Rómában folytatta karrierjét a Nemzetközi Mezőgazdasági Intézetben titkárként és tisztviselőként, immár nős emberként, Csáky Irma férjeként. A diplomatalét pikantériája, annak kellemesebb és kellemetlenebb oldala, alakította történelemszemlélet és formálta társadalomkritikáját. Visszatérve a német területekre a berlini nagykövetségen beosztottként dolgozott. Szünni nem akaró tudásvágya készítette dr. Sering közgazdaságtani szemináriumainak látogatására. Igen fiatalon, 28 évesen kapta meg első önálló megbízatását a szófiai nagykövetségen. A hatalmas felelősséggel járó pozícióban tapasztalta meg milyen előnyökkel jár, ha képes azonosulni a fogadó ország kultúrájával – megtanult bolgárul – ideológiájával, miközben saját hazájának érdekét képviseli. A szarajevói merényletkor azonnal megszólalt a kötelességtudata és beállt a Hadik-huszárokhoz. A világháború szinte utolsó napján szerelték le.

Tagja volt a Clerk-missziónak valamint a gyászbékét aláíró Apponyi Albert által vezetett békeküldöttségnek. 1920. június 4-e után sose tért vissza Franciaországba.

Az első világháborús vereségből, küzdve a nemzetközi elítéltséggel, a magyar kormányzat elrendelte a bulgáriai magyar követség újrafelállítását, ahová Nemeskéri-Kisst küldték nagykövetként. Habár a legyőzött nemzetet képviselte, személyes jó tulajdonságainak köszönhetően a társasági élet nagyobb része visszafogadta őt, mint társadalmi érintkezésre alkalmas egyént, ami egyúttal jelentette a magyar nemzet diplomáciai szintű elismerését is. 1926-ban, 42 évesen lett úrlovas bajnok és 1938-ban a nemzetközi céllövőbajnokságon

golyólövésben Európa-bajnoka Várnában. Pályája Svédországban folytatódott, ahol mint svéd valamint norvég és dán akkreditált követként tevékenykedett. Ha van nép, amelyről legalább annyi jót írt visszaemlékezésében, mint az angolról, az a svéd. Csodálta kultúrájukat, gondolkodásukat és természetesen a sporttevékenységhez való hozzáállásukat.

A genfi Értekezlet a Fegyverkezések Csökkentésére és Korlátozására konferenciára a magyarok szakértőik legkiválóbb alakjait delegálták, így Nemeskéri-Kiss is kiutazott az Apponyi Albert vezette csoporttal, ahol, növelve kapcsolati tőkéjét, nem csekély hasznát vette lóversenyekben való jártasságának.

Genf alatt nevezték ki Helsinkibe nagykövetnek egyúttal akkreditálva Észtországba, Lettországba és Litvániába. Próbált azonosulni a finn-ugor elmélettel, de az elméleti rokonság ellenére sem tudott megbirkózni a finn nyelvvel, ezért inkább a balti államok kultúráját tanulmányozva igyekezett minél megalapozottabb ismeretekre szert tenni. Fontos megemlíteni, hogy követségi helyei közül – nagy szívfájdalmára – ez volt az egyetlen hely, ahol az éghajlati sajátosságok miatt nem tudott lovagolni.

Rendkívüli követ-és meghatalmazott miniszterként vonult vissza 1939-ben gödi birtokára. Felesége buzdítására több kötetben írta meg kalandos és tanulságos élettörténetét, majd teljesen átadta magát a vadászatnak: egyleteket, újságokat alapított, az új vadászgeneráció kinevelését tekintette céljának.

Politikai pályafutása miatt 1945-ben bebörtönözték, elvesztette fiát és feleségét és otthonát. Az albérletét, felhasználva széleskörű nyelvtudását, külfordítói munkákkal fizette ki. Az új, száznyolcvan fokos fordulattal időskorára nem tudott azonosulni: a fáradhatatlan kalandvágyó, a magyar nemzet kiválóságaink hordozója harminc napos betegeskedés után 1958-ban az „örök vadászmezőkre távozott”.

Röptében című emlékiratát a következőképpen fejezi be: „Ha tehát azt kérdezi valaki, hogy amennyiben meg kellene ismételni az életemet, vajjon azt másként élném-e le, mint ahogyan tettem: a legkisebb habozás nélkül azt válaszolom, hogy debizony ugyanígy csinálnám végig az egészet. Vagy még olyanabbul!”⁴¹

A narratívák

A szépeletű Nemeskéri-Kisst egész életében végigkísérte a füzet és az irón, napi rendszerességgel vezette feljegyzéseit, naplóit. Ezekre támaszkodva fogott bele könnyed, szórakoztató, mégis tanulságot adó és ismeretterjesztő szándékú könyveinek írásába.

⁴¹ Nemeskéri-Kiss 1940, 350. p.

Vadászhistóriák, visszaemlékezések, adomátárok, úti rajzok ezek a munkák, egyikben ez, másikban az az összetevő válik hangsúlyossá. A kutatás szempontjából legfontosabb az a tény, hogy e narratívák az olvasóközönség számára jöttek létre, általunk megismerhető formájuk tehát tudatos válogatási és szerkesztési munka eredményeként állt elő.

Mi következik ebből? Az egyik folyomány az, hogy e narratívák ismerete eltávolít minket a hús-vér, a magánember Nemeskéri-Kiss gondolkodásának, mentalitásának és sztereotípiáinak megismerésétől. Ugyan a szalonképesség, már csak megismert neveltetéséből fakadóan is, legalább annyira belső, mint külső követelmény volt életében, a harctéri naplójából származó közvetlen idézetek és a visszaemlékezések többi része közötti szemléletbeli különbség elárulja a kettősséget.

Másik következményként, paradox módon, ez nem visz távolabb a kutatási cél elérésétől: a válogatással ugyanis a szerző egy olyan képsort állított össze olvasói számára, amely részleteiben is megfelel egy főúri diplomatáról alkotott elvárásoknak. Sztereotip alapokra, vagyis inkább korlátok közé építi fel tehát mondanivalóját, s a közízlésnek ellene nem mondó eseményeken keresztül mutatja be életét és működését – tehát hasonlóan jár el, mint ahogyan diplomataként helyt kellett állnia, mint ahogyan külszolgálati munkája során moderálnia kellett esetleg rugódozó, hevesebb-ítélkezőbb természetét.

A harmadik következmény viszont, amelynek torzító hatásával számolni kell az eredmények értékelése kapcsán, a hitelesség kérdése. Helyenként tetten érhető, hogy szövegeibe Nemeskéri-Kiss az olvasók szórakoztatása érdekében ismert anekdoták alig-alig álcázott változatait gyúrja bele. Ez önmagában nem jelent problémát a kutatás során, hiszen ezekkel olyan sztereotip tartalmat bizonyára nem visz be munkájába, amivel nem ért egyet. Ha viszont, ilyen mélységű átalakításokat képes felvállalni a közönség érdekében, akkor meglehet, hogy az egyes kategóriákra vonatkozó nézetein is puhít vagy fokoz itt-ott. Ezt azonban – tekintve, hogy a korszak zsurnalisztikájában, népszerű regényeiben gyakran mennyivel szélsőségesebb álláspontok vívtak ki maguknak népszerű helyet – minimális kockázati tényezőnek tekintem.

Nemeskéri-Kiss bőséges irodalmi hagyatékából a vizsgálat alapját képező művek köre végül két kötetre szűkült le. Az 1940-ben megjelent, kifejezetten diplomáciai pályafutásáról szóló Röptében, és az 1942-es, életrajzi áttekintés-számba vehető Pipaszó szövege a kutatás tárgya. Alapos tanulmányozás után esett ki a vadászhistóriákat tartalmazó Hol nem volt, gazdag, de nagyon specifikus, elsősorban csak a vadászatra vonatkozó sztereotípiagyűjteményével. Szintén eltekintettem a Figyeltem című kötet feldolgozásától, amely valósággal egy kategória-kritikai tárház, azonban éppen emiatt szétfeszítette volna e dolgozat

és kutatás kereteit az abban foglaltak részletes megismerésére irányuló próbálkozás, messzire sodorva ezzel együtt a kutatást a vállalt diplomata-központúságtól.

Nemeskéri-Kiss sztereotípiáinak jellemzői

A módszertani bevezetőben említett változók közül a narratívákból előállított sztereotípiák esetében a megkülönböztető információknak alig volt látható szerepe.

Alapvető az előállított adatok értelmezéséhez az is, hogy milyen kategóriára vonatkozóan fogalmazták meg ezeket a sztereotípiák eredendő alkalmazói (többnyire a szerző, vagy az általuk idézett más kútfők), ezért ezt az információt tételesen, de a célszerűség jegyében viszonylag szűk tezaurusz alapján csoportosítva gyűjtöttük, visszakereshető a mellékletből.

A narratívából kiolvasható kontextusok révén könnyen és finom árnyaltsággal meghatározható, hogy egy-egy sztereotípiát megfogalmazása során a szerző különböző, aktuálisan alkalmazott csoport-identitásának határain belül, vagy a saját és egy ettől különböző külső csoport közötti viszony kereteiben gondolkodva fogalmazza meg kategorikus ismereteit. Ennek másodlagos tanulságaként megvizsgálható, hogy milyen identitásokat vesz fel, illetve hogy jellemző önmeghatározásai közül milyen logika mentén válogat, hogyan befolyásolja ebben a külső csoport jellege, amellyel szemben definiálja önnön köreit.

Talán kevésbé egyértelműen besorolható a sztereotípiák társas kontextusa, részint a fiskei modellnél alapul vettnél valamelyest régebbi társadalmi-társasági szerkezet, valamint a szerzők emberi kapcsolatokhoz való, részint szakmájukból eredő sajátos viszonya miatt. *Független úriember* narratíváit vizsgáltam, érthető hát, hogy a kor tekintélyelvű magyar társadalmában erősen felülreprezentáltak a hatalmi viszonyrendszerben, vagy annak hangulatában fogant sztereotípiák, ahogyan az érdektelen egyenlő illeszkedés jegyében feldolgozott kapcsolatok is elsőbbséget élveztek, hiszen kölcsönösen megőrizték a felek büszkeségét. A piaci jellegüként felfogott relációk alacsony számát szintén a tekintély élvezetére vezetem vissza: öntudatlanul is hatalomgyakorlásként felfogott bevásárlások, befektetések kényelmes, mindkét fél által fenntartott rendszere segített fenntartani az elithez tartozás érzését, így a tiszta piaci racionalizáció alapján és logikája mentén felépülő viselkedésmintáknak kevesebb tér jutott. A – főleg csoporton belüli – közösségi *megosztás* szintén nem kiemelt csomópont e klasszis mentalitásának térképén, hiszen (Nemeskéri-Kiss gyakran használt kifejezésével élve) „hasonszörűek” között, ajándékozás vagy gálánsság

útján, inkább kiküszöbölték a megosztás, a kényszerű együttes vállalás szituációit, a magukénál fentebb, vagy lentebb pozícionálható csoportok esetében pedig ismét a hatalmi-tekintélyi logika lép előtérbe.

A sztereotípiák funkcionalitás szerinti csoportjait a következőképpen határoztam meg a vizsgálat elején: az egyéni, azaz a más egyén megismerésére, megkülönböztetésére irányuló kategória-alapú következtetés; az önmegkülönböztetés, amikor önmagára, vagy saját csoportjára alkalmaz sztereotípiákat; a (nem saját) csoport kezelése – ide elsősorban a nem társadalmi állás, hanem magatartás vagy adottságként feltételezhető tényezők alapján szerveződő csoportokat sorolom (zsidó, úriember, fiatal, stb.); végül pedig a kifejezetten társadalmi rétegek tulajdonságait érintő sztereotípiák. Ezek közül a döntő többséget a csoportok megkülönböztetésére szolgáló funkció tette ki, de mint később látni fogjuk, az adatok értelmezése során további lehetséges funkciók merültek fel.

Még egy kategóriát láttam jónak belevenni a vizsgálatba, mégpedig a fellelt sztereotípiák irányultságát. A szerző által megfogalmazott vagy csak közlésre másoktól kiválasztott hiedelemkészleteket ugyanis – és ez ismét a narratív elemzés nyújtotta könnyebbség – nem önmagában a tartalmuk jellemzi csupán, hanem az a modalitás is, amelyet, mintegy a felsorolás végére tett írásjelként, a szöveg kontextusa segít megismerni. Ugyanaz a szó (pl. „szegény”) éppúgy kap az átvizsgált könyvek oldalain elismerést érdemlő, pozitív szerepet, mint lekicsinylő, vagy éppen vádként felhozó alkalmazást. Éppen ezért fontos megkülönböztetni egymástól a negatív, a pozitív és a semleges vagy vegyes megítélésről tanúskodók sztereotípiákat.

Nemeskéri-Kiss Sándor hiedelemkészlete

Nemeskéri-Kiss hátrahagyott írásaiban nagyjából következetes a kategóriáknak az a köre, amelyre vonatkozóan megfogalmazza vagy közvetíti az általános nézeteket. A kategóriákat négy nagyobb csoportba sorolhatjuk. Első a nemzeteké, népeké, fajké – szóhasználatában e három szinte átmenet nélküli váltófogalom. Második a társadalmi csoportoké: úriember, úr, polgár, paraszt – és a nő. Harmadik az egyes foglalkozásoké és életkoroké, s végül a néhány, sehová sem sorolható egyéb. Pártpolitikai, ideológiai kategóriák nem kapnak helyt a felsorolásban: a szerző elvből nem tárgyalt politikai kérdéseket könyveiben.

Indirekt módon persze nem tud nem megjelenni a politika, a világháború nagy konfliktusa a könyvekben. Különös kontraszt a magyar hadba lépés előtti és hadba lépés utáni

munkák között az ellenséggé vált országokról szóló leírások megcsappanása, mind terjedelmükben, mint a dicsérő jelzők és lelkesedés tekintetében. Az ellenségképek kihatnak a közösség tagjai által felvállalható, vallható sztereotípiákra is, a pozitív tartalmúakat negatívokkal váltva fel. Jellemző, hogy Nemeskéri-Kiss bátor tettnek minősítette, hogy hajdan oly nagyra tartott angol barátairól írt legalább néhány oldalnyi, a Röptében mély tisztelettudásához képes helyenként gúnyos kalauzt. Az orosz tiszték emberségének dicsérete is elcsöndesült, de az érzékeny fül azt is kihallhatja berlini, müncheni, hamburgi séták leírásakor, hogy bizony több a múlt idő ennek részletezésben, mint a jelen vagy a jövő. Szerzőnk nyíltan felvállalható hiedelemkészlete megváltozott a frontok hatására.

Legbősegebb – konstans módon – a nemzetekre, népekre, fajokra vonatkozó hiedelemkészlet, amelyet az alábbiakban összeállítva közlök, régiók szerint haladva előre a kategóriák sorában.

Angolok

- londoni rendőr segítőkészsége: túl bonyolult lenne az útbaigazítás, várjon egy órát és együtt elmegyünk
- „az emberek szinte kivétel nélkül jók és kedvesek voltak hozzám”
- az angol társaság kirekeszti magából mindazokat ("megbolondult"), akik vétnek az úriemberi szabályok ellen; ebben nagyon erős a közösségi kohézió
- angolszász nem ül le négerrel
- „azonban az angol társadalmat és életet csakis Angliában ismerheti meg, de azt is csupán úgy, ha tényleg az angolokkal együtt, az ő sajátos életmódjukat éli. (...) egyedüli mód a sport; a sportemberek közötti láthatatlan, nehezen részletezhető, de annál erősebb, elegebb kapcsolat.”
- az átlagos angol félannyit tanul, de kétszer annyit tud, mint az átlagos magyar
- „az angol embert jellemző, nem szóvirágos, de annál melegebb és őszintébb szívességgel”
- még a nép gyermekei is pártolják a falkázást; soha sincsen kavicsdobálás, lovak ijesztgetése
- az angol rendőrök kitűnő emberek
- „Londonban a világ legnagyobb városában, olyan szabadon éreztem magamat, mint talán sehol (..) nem törődnek az emberrel.”
- „azét hét alatt sokféle vonatkoztatásban ismertem meg az angol népet és róla csak jót mondhatok. Becsületes, jóakaratú, vallásos, kissé tartózkodó modora mellett melegszívű nép.”
- „eredeti, jellegzetesen angol volt, hogy "John Bullnak" hívtuk, kitűnő alak”

- „angol is lehetne. Ennél nagyobb bókot angoltól várni nem szabad”
- "nem-árja eredetű, újkeletű angol főrend" bizalmaskodik, majd pórul jár

Franciák

- francia kiejtése miatt: Spion! Spion!
- párizsi rendőr: nem tud útbaigazítást adni, talán egy másik kerületben valaki tud
- „1937-iki világkiállításra már csak gyermekeimet küldtem el, nekem még gyomromban fekszik Neuilly és Trianon. Ezt az érthető keserű érzést nem viszem át személyekre - de valami mégis visszatart attól, hogy oly könnyű szívvel járjak oda szórakozni, mint a világháború előtt”
- „a vidéki francia ember nekem hasonlíthatatlanul rokonszenvesebb, mint a párisi: közvetlen, barátságos, bátor, udvarias, vendégszerető”
- „vannak idegenek, akik még büszkéek is rá, ha minél több ilyen közönséges szót fölszednek; azt hiszik, hogy ez párisiasabbá, előkelőbbé teszi beszédjüket.”
- „a különleges francia ízlés. Ugyszólván minden, amihez hozzányúlunk, könnyed, kedves, szép és tanulságos.”
- köztudomású, hogy franciául ügyesen és simán meg lehet mondani olyan dolgokat, melyek más nyelven otrombául, ízléstelenül hatnának; Párisban szinte természetesnek, de semmi esetre se botránkoztatónak veszünk sok olyasmit, amin másutt valószínűleg csóválják a fejüket.

Olasz

- az olasz általában igen rokonszenves nép
- ok és rendkívül tolakodó koldus
- szívtelen bánásmód az állatokkal

Spanyol

- gög
- az egyébként olyan rokonszenves, lovagias, művészi és úri gondolkodású spanyol nemzet

Németek

- "kitűnő anyag"
- büszke, nyakas és erősen hamburgi érzésű volt mindig
- "Az, hogy mintaszerűen tökéletes volt minden, nem lepett meg"
- általános határtalan kötelességérzet és lelkiismeretesség; a hivatás szent kötelesség; fegyelem, engedelmesség vezetői iránt, nagy ügybuzgalom és igen magasfokú tisztességérzet

- vannak nemzetek, ahol az ember esetleg jobban, melegebben és főleg szabadabban érezheti magát, mint náluk
- igen jók állataikhoz
- német alaposság, pontosság és becsületesség fővárosukra is rányomta a bélyegét
- a német kardvívók akkoriban nagyon alatta állottak a mi vívóink átlagos színvonalának; pedig nagy nemzet, egészséges, erős férfiak, tiszteletreméltó akaraterevel és szorgalommal a vívás terén is
- pusztá előítélet részemről, hogy valahogyan mégis jobban szeretem a hegyi forrás vizét inni, ha vegyileg talán nem is olyan tiszta, mint a berlini
- az ajtókon semmi zár, ott az ilyesmi nincsen, mert emberemlékezet óta nem fordult elő tolvajlás

Dánok

- a boxbajnokok többet keresnek és jobban élnek, mint a művészek és tudósok
- a király rendkívüli egyéniség, sok bölcsességgel és tapintattal kormányozza nagyműveltségű és jószívű népét
- Dánia Európa aránylag leggazdagabb országává fejlődött
- Koppenhága építkezések szempontjából a világ legszebb városai közé tartozik

Norvégok

- ha bajban vagy, a norvég mindent megtesz, hogy segítségedre legyen

Svédek

- svéd, ezért nem fogja a golyó
- svéd nép kiváló sportérzékű és lovagias
- az általános műveltség sehol a világon nincsen olyan magas fokon, mint Svédországban
- kisbirtokos osztály igen magas műveltségű
- mindenütt van fürdőszoba, könyvtár, gyakran zongora
- sehol se láttam a nemzeti történelmet oly lelkesen tanítani és oly általánosan tudni is, mint Svédországban
- a régi nemzeti szokásokat sehol, talán még Angliában se találtam annyira megóvott és általánosan követett alakban, mint a svédeknél
- ritkán látni barátságosabb, napsütősebb kedélyű népet a svédnél
- szesz nélkül is kedves, barátságos, előzékeny nép
- svéd vagyok!

- a svéd nép lelkületére talán legjellemzőbb az az általános szelídség és bizalmasság, melyet az ottani állatok részéről tapasztalhattunk

Finnek

- olyan erős nemzeti érzésű, magas műveltségű és erkölcsi színvonalú népet, mint a finn, tartósan leigázni nem lehet
- rend és tisztaság tekintetében Helsinki tútesz a világ összes fővárosán
- a finn éppen olyan becsületes, tiszta, dolgos és bátor, mint a svéd
- ugyanolyan jólelkűek is, de modoruk hidegebb, tartózkodóbb, ami talán zordabb éghajlatukkal és küzdelmesebb történetükkel magyarázható
- család Finnországban ismeretlen fogalom
- A finn népre jellemző jó tulajdonságok közül talán legszembeesőbb az általános, még a nemzet legalsó rétegeit is átható sportszeretet és zenei érzék
- A finn sportemberek önfegyelme és életmódja példaszerű; a legegyszerűbb munkás, ha sportol a legszigorúbb életmódot követi
- hogy az ilyen edzés-munka a nézőben inkább komor benyomást kelt
- nagyrészt a sportnak köszönhető a finn nép egészséges teste-lelke is és a háborúban elért fényes győzedelmeik
- dalköltészetük, énekkaraik világszerte ismeretesek, amihez hozzájárul nyelvük is, mely a magánhangzók pazar gazdagsága által annyira jól énekelhető, hogy az olasszal és oroszral vetekedik.
- eszem ágában sincs vitatkozni a szakemberekkel, de hiába magyarázzák nekem a mi nyelvünkkel való rokonságot: a hasonlatosságra laikus fejemmel eddig nem bírtam rájönni

Oroszok

- jó katona, lovagias és emberséges ellenfél
- durva, félvad emberek
- nem rossz fiúk ezek a muszkák (mikor kölcsönösen kitérnek az összecsapás elől)
- rendkívül kegyetlen az zsidókkal
- "szegény muszkák"
- orosz özvegyek gyorsan tudnak férjet vadászni
- általában az a benyomásom az orosz férfiakról, hogy hazájuk elvesztése fölötti fájdalmukban valami megtörött bennük; a velük született túlságos érzelmesség és bohém könnyedség a sok sorscsapás folytán gyakran bizonyos nembánomságba olvadt, a hagyományos, sebjelű, amely a fajukban rejlő igen nagy és kedves tulajdonságokat általában nem engedte érvényre jutni

Lengyelek

- a lengyel nemes bajtársias, rokonszenvű a magyarral
- a lengyel középosztály idegenektől ódzkodik, érintkezni is nehéz
- testvérek; eleven eszű, sok művészi érzékű, bátor és melegszívű nép, nagy nemzeti múlt kulturális nyomai viselik magukon, vannak hibáik is
- hatalmas nemzet, becsülést érdemlő és alapjában véve nagyon jószívű, szegénnyel, gyermekkel és állattal jól bánó nép

Szlovákok

- szegények
- egyszerű emberek; derék emberek; sok az ízlés bennük és a szépérzék; csinos asszonyok szép bőrrel; szép népdalok, jó hallás; nagyon babonások; naivitás
- lazy-beli tótok: keményebbek, eredetibbek, élelmesebbek és érdekesebbek; mulatságos és bátor faj
- holdvilág-képű, szélesen mosolygó ábrázat

Zsidók

- úgyszólván mindenütt volt és nagyon tartott magyarságára
- azok között is van tejfő is meg savó is
- szorgalmas, de túlfőzött értelmes faj
- a galíciánerek "behajtásnál ridegek lévén..."; kevesebb emberséggel és belátással bírnak, mint az asszimiláltak
- butasággal határos naivitás, kis haszonért is bármire hajlandóság
- egyetlen táncol
- a zsidó városi legény fél a lótól, az rúg és harap
- legjobban megfelel nekik a kereskedelmi pálya, de ha szükség viszi őket, mást is tudnak végezni
- lengyelzsidó, pájeszes-kaftános atyafi, yiddis nyelv, szinte külön faj, nyomorognak, ügyeskednek, szélhámoskodnak, tolakodnak
- a faktor csak szemérmesen csal meg, ha éreztetik vele határait
- szaporák, sok a gyermek, elhanyagoltak, a lányok fiatalon gyönyörűek, de asszonyként ellomposodnak
- a gettó három eleme: zsúfoltság, élénk forgalom, valószínűtlenül tarka pizsok
- túl ideges fajzat, a háborúban a leggyávább
- a zsidók viselkedése a legbiztosabb harctéri barométer
- megnőtt a tarajuk, amikor elkezdtek velük jól bánni a magyarok

- "bankfiú", akik fel vannak mentve a szolgálat alól;
- "erőse faji jellegű vonásokkal" - egy bankvezért; jobb is, ha nem szolgálnak

Cigányok

- semmit nem tudnak
- nagyot mondanak
- veszekednek, egymással ölre mennek

Ruszinok

- kutya muszkabarát áruló népség; dum-dum golyót használnak
- áruló, oroszsal tart

Bolgárok

- zárkózott, de jószívű; török bélyeget visel magán; titkolózik, bizalmatlan, kemény, nyakas nép; kezdetlegeseek, de nem elmaradtak; amiben kell, abban szorgalmas és takarékos; nagyon tanulnak; szikár, kemény katonák; önirónikusak;
- megtanultam bolgárul is (...) a bolgárok egészen másként, sokkal melegebben kezeltek. Mint ama kollégáimat, akiknek kedvéért idegen nyelven kellett társalogniok.
- mert minden egyebet, ami nem bolgár, hanem ahogy nevezték -"európai" volt: fényűzésnek tekintettek
- Bulgáriában az úriemberek városokban laknak, falun csak a parasztok
- Ez a körülmény természetesen a főváros társadalmi életében is (Szófia) érezhető volt, egyes nagy szalonok előttünk zárva, az e körökhöz tartozó fontos egyéniségek legfeljebb jótékonyági vagy emberbaráti, vöröskeresztes ügyekben szerepelvén
- Boris cár egyszersmind oly megnyerő egyéniség, hogy még politikai ellenfelei is megbecsülték, de meg is szerették
- e rettentő szerencsétlenség után mutatták meg a bolgárok, hogy nem egykönnyen vesztik el a fejüket.
- ahhoz hogy hű képet adjak a hidegnek híresztelt bolgárok lelkületéről, vagyis, hogy igenis meg lehet nyerni szívüket és akkor nagyon kedves, hű barátoknak bizonyulnak.

Törökök

- kedves, rokonszenves, rokoni érzésű, barátságos és rendkívül vendégszerető, még a szegény is. Született nyugodt előkelőség, méltóságteljes tartás és szelíd hanghordozás; valóban úri nemzet
- Sehol nem éreztem annyira a vérségi köteléket, mint közöttük és sehol se derültek föl az arcok úgy, mint Törökországban, ha megtudták, hogy madzsar kardash, vagyis magyar testvér vagyok

- Török zászlóalj kikerülte a szoptató kutyát menetelés: egyszerű, de sokatmondó példája a török katona kedves lelkületének
- Török kereskedő visszavitte Nemeskéri-Kissnek az egy piasztert: ilyen fokú becsületességre csak a török kereskedő képes
- kétségtelen, hogy a török népben nagyon sok a szépérzék és ízlés
- egy török: nem is vagyok se zsidó, se keresztény, hogy egy barátomnak valamit drágábban adjak el, mint ahogy én vásároltam
- vidéki török emberek jellemzése: végtelen udvariasság, nagy tisztaság, szinte határtalan vendégszeretet, előzékenység és még az egyszerűbb embernél is meglepően jó modor, csöndes hanghordozás, végtelen nyugalom

Macedónok

- fegyverrel kell felkészülni ellenük a legrosszabbra
- a macedón forradalmár hazájának szent ügye érdekében bármikor kész gyilkolni, de szó nélkül meghalni is, emellett szegény is akar maradni, keresetének legnagyobb részét az ügy érdekében áldozva fel, végül pedig tud hallgatni

Amerikaiak

- az amerikaiak történelem iránti érdeklődése nem túl nagy

Feketék

- nemcsak emberevők vagy jazzdobosok, van köztük jogvégezett is
- angolszász nem ül le négerrel
- több köztük az alacsonyabb lelkületű, mint a fehéreknél
- a fehérekkel szemben a feketéknek történeti sérelme van, illetve nagyon büdösek, ezért a négernek a fehér ember nehézséget jelent.

Magyarok

- "nagyszabású magyar"; kemény, egyenes, királyhű, lebilincselő
- a magyar katona kellő fegyelem alatt kiváló anyag
- sokszor verekedtek már a semmiért
- büszke, kemény tartású ember; szótlan, módos, büszke
- magyarosan elintézni: agyonverni
- nyakasság; a túlzás is jobb a lanyhaságnál
- fekete magyar ruhában, csizmában, árvalányhajás pörge kalapban és fokossal
- régi vendégszeretet: csak ment az ember lóháton, s egy névjegy után már volt is szállása
- kiváló céllövők
- "eredeti magyar hangulat a német filmekben" - törés zúzás dorbézolás

- kedves és bölcs
- "ezerholdas", "történelmi osztály"
- jóféle katona, kitűnő ember, született nagyúr
- minden miniszter szívesen lenne inkább ismét hadnagy
- a magyar paraszt lelkében őserő és őstehetség duzzad, tömören átérzett,
- a magyar széthúzó fajta
- vendégszerető
- vadak, nyaktörőek a lovas mutatóváltásai
- magyar narkózis: a pofon
- a szedett-vedett, menekülő népség - az nem magyar
- a közember szerint a királyok, a főherceg magyar ember kell, hogy legyen - ilyen ragaszkodó a magyar ember hűsége
- "a magyarok mindenkit meg tudnak verni, ha akarják" - mondja a közember
- hadifoglyokkal roppant barátságosak
- magyar paraszt: áldott humor
- mongol testvérek, nyugati előőrsek
- csak meghalni tudnak hazájukért, életüket végig odaáldozni nem
- "bihari pulyakaméreg"
- "A magyarok... Nemes bátor értelmes és nagy jogi érzékkel bíró nemzet, sok fogékonysággal a tudományok, művészet és egyáltalán minden szép iránt, elsőrendű államalkotó faj - csak ne lenne három nagy hibájuk: a gyűlölködés, az irigykedés és a saját maguk kényelmének túlértékelése."
- fajmorfológia: koponya alak, görbe ujjak, szemfogak állása
- Ha már lovas nemzet a hírünk
- e falkavadászatokon a magyar lovasokat nagyon kedvelték, mert az volt a hírünk, hogy nem kerülgetjük az akadályokat, közről követjük a kopófalkát és amúgyis jókedvű társaság vagyunk
- de a szomszédos falkáknál is lovagoltak magyarok, mindenünnen csak a legjobb híreket hallottuk
- a mi diplomáciánk tagjai általában oly kitűnő megjelenésűek voltak, hogy velük e tekintetben legfeljebb az angolok és a svédek vehették fel a versenyt.
- Bár minden idegenbe került magyar asszonyról ugyanezt mondhatnánk

- pedig nem ártott volna ha Esterházy Gyula hősiességét megtudják, különösen ama keserűszájú honfitársaink, akik szeretik a magyar arisztokrácia hazafiasságát és áldozatkészségét ajakbiggyesztve emlegetni
- Toldalaghy László valahol Erdélyben eszi a nemzeti kisebbség nem túlságosan lágy kenyerét
- Kiazim Bey: megvallotta, hogy a magyarokat nagyon szereti, de bizony meg kellett szoknia a modorukat
- Lehet, hogy tévedek; az is lehet, hogy külön magyar hazafiasságom kissé elhomályosította a közös monarchia érdekeire való tekintetemet. De ettől a benyomástól megszabadulni nem tudok
- Végtelenül kedvesek, előzékenyek voltak a hölgyekkel. Kitűnő fajta a magyar paraszt.
- magyar fiúkból mindent lehet faragni, annyi őstehetség rejlik népünkben
- Hetekig beszélgettek arról, hogy két fatalista magyar nyugodtan továbbüldögélve iszogatta feketéjét a nagy lófutásban
- még mindig ellenséges boche-oknak számítottunk, akiket még csiptetővel sem jó megérinteni
- magyar pincér, varga, fodrász: a világ legelső szakmunkásai
- külföldiek vádja a magyarokról: türelmetlen, faji-és véleménykülönbséget elnyomó nemzet

Funkcionális és tudatos nemzetszemlélet?

Az egyes nemzetekről formált gondolatok körét elolvasva úgy tűnik: jó tollú diplomatánk gondolkodása és véleményformálása messzemenőkéig eltért a korszaknak attól az általános közéleti sémájától, amelyben jelentős szerepet kapott a sérelmi alapú, az egyik vagy másik „égtájjal”, esetleg mindkettővel szembeni elzárkózás, választási kényszer. Nemeskéri-Kiss alapvetően nyitott szemléletű személyiségként jelenik meg nemzeti sztereotípiáinak tükrében. Toleranciájában van valami fölényesség, olyasmi, amit a kor frusztrált és megzavart magyar identitásában elsősorban az arisztokratikus nevelés háttére tudott biztosítani, alkalmassá téve őt és a vele egyívásúakat arra, hogy mind tisztelettel fogadni tudjanak náluk nagyobb eredményeket, mind megvetés nélkül kezelhessék a hozzájuk képest lentebb állókat – társadalmi szinten éppúgy, mint az egyes nemzetek rangsorában.

Mindez szinte természetesen együtt járt egy erős véleményformálási és véleményátadási készséggel. Éppen ezért esett nehezére Nemeskéri-Kissnek a közkeletű sztereotípiák

átvétele, s ezért helyettesítette ezeket – a legtöbb esetben – önnön gondolataival. Amely országról, nemzetről érdemi saját tapasztalata nem volt, ország-bemutató kis írásaiban akkor sem nyúlt hozzá a kész – talán valamelyest már inkább toposznak, mint sztereotípiának tekinthető – képekhez, amelyek olyan egyértelműen adódhattak volna a két mediterrán államra, Olaszországra és Spanyolországra nézvést. Ehelyett inkább minimalizálta a közlést olyan tényezőkre, amelyeket maga is megtapasztalhatott, s amelyeket könnyen alátámaszthatott az általános nemzet-karakterológiával. Így az olyan mondatok mögött, mint a spanyolok gőgösek, implicite bele érthetjük a kész sztereotípia találkozását egy minimálisan elegendő mennyiségű kiegészítő személyes tapasztalattal. Hasonló rövidségű még a Norvégiáról, illetve a macedónokról szóló leírása, utóbbihoz valószínű, hogy még gazdatiszti macedón évfolyamtársától nyerte a megerősítő adatokat.

E négy országon kívül azonban elsősorban saját személyes tapasztalatain keresztül fogalmazta meg a saját általános állításait, amelyeket azután ő maga tett mások által igénybe vehető sztereotípiává a narrációba illesztéssel. E saját gyártású kategória-információi alapvetően háromfélék: a tisztelet, a testvériség és a patriarchális öntudat hangján szólalnak meg.

Tiszteletet parancsoló élményeket szerzett Nemeskéri-Kiss az Egyesült Királyságban, Németországban, Dániában, Svédországban és Finnországban. Ennek megfelelően méltatja munkáiban mind az itteni emberek viselkedését és mentalitását, mind az országok fejlettségének, jólétének magas fokát. Az általa hozott esetekben lényegében alig fordul elő olyan sztereotipizálás, amelyet fölérendeltségi típusú hatalmi társas kontextusban lehetne értelmezni, hacsaknem épp Nemeskéri-Kiss rovására. Ugyanez a helyzet a csoporton belüli vagy csoportközi megközelítéssel. Míg testvéri országoknak az úriembereit általában, úgy értelmezem, csoporton belüli, az úriemberek közösségén belüli relációban érzékelt, ezen országok gentelman-jeivel kivételt tesz, és mint csoportközi tapasztalatot dolgozza fel az őt ért élményeket, önmagát leminősítve ezáltal. Tisztelete ellenére sem marad azonban kritikátlan, erre legjobb példa talán a németek túlfentelt nagy szigorára tett utalásokat előhozni. Megjegyzést érdemel, hogy olyan, napjainkra már-már szintén topikus elemeket, mint a „német precizitás”, ez a saját világot teremtő arisztokrata közvetlen tapasztalataiból merítve fogalmazta meg. A mai sztereotípiáknak egyes kategóriákhoz rendelt általános információknak, meglehet, valamikor empirikusan megszerzett eredetére utalhat ez az összefüggés.

Testvéri országként tekintett, hagyományos alapon, de a galíciai bajtársi közösségben tapasztaltak alapján is, a lengyelekre, illetve az őt ott körülvevő bánásmód miatt a törökökre. Ezeknél a nemzeteknél, fő motívumként, azt a meglátást emelném ki, miszerint ezek az

általában egyenlő illeszkedési kontextusban megélt, gyakran – a vallási és kulturális különbségek ellenére is – csoporton belüliként megélt tapasztalatok olyan általánosításokba sűrűsödtek össze, és kristályosodtak ki, amelyeknek némiképp talán pedagógiai éle is lehetet. E két országról közvetített sztereotípiák ugyanis alapvetően azok köré az értékek köré csoportosulnak, amelyeket az önmegkülönböztető, magyarokról, magyar katonákról, magyar úriemberekről és magyar parasztokról megalkotott véleménye is tartalmaz (bátor, egyenes, nemes, keménykötésű és keményfejű, vendégszerető, mulatni tudó és szerető, nagy jogérzékű, királyát tisztelő, népi őserőt és géniust hordozó – konzervatív felsorolás, amely akármely Jókai-regényből összeállítható lenne, de senki sem próféta a saját hazájában...). Azonban mindezek az értékek finomabban jelentek meg e két nemzetnél, különösen a török az „úri nemzet” a maga csendes méltóságával és alázatos emberségességével. (Elgondolkodtató, hogy vajon olyan események, mint az örmény genocídium, miért nem árnyalták ezt a képet?) Ilyen módon az egyenlő illeszkedés ellenére is megbillent a mérleg az összehasonlítási alapok felé.

A harmadik csoport, a patriarchális sztereotipizálás, egészen más környezetben szerzett és főleg feldolgozott tapasztalatokon nyugszik. Gyermekkorától kezdve érintkezett szlovákokkal, zsidókkal, minden esetben hatalmi, felettesi relációban élve együtt velük, úgy is, mint magyar, és úgy is, mint úr. Családja a tisztaistváni értelemben vett „jó magyarosító” politikát vitte: minden nyomás nélkül, egyszerűen csak emberségesen bánt „népével”, atyjukként, a feudális viszonyokban gyökerező, a modern kapitalizmus keretei között értelmezhetetlen patriarchális gonddal működtetve békében egy régi és sokhelyütt recsegő gépezetet. Ugyanez a szemlélet mutatkozik meg a szlovák és zsidó népességről közvetített sztereotípiáiban is. Ennek mutatására legjobb eszköz az e népcsoportokra vonatkozó általánosítások irányultsága, amely szinte kivétel nélkül pozitív: akkor is, amikor alapvetően más népeknek, főleg magyaroknak nehezen megbocsátható tulajdonságokat, hátrányokat ír le róluk. Egyszerűségük, bárdolatlanságuk, vagy épp élelmes, félelemre hajlamos, szélhámos természetük (jobban mondva az erről kialakított narratíva!) bizonyos mértékű joviális fejcsóválással szemlélve, valahol mélyen az egzotikummal rokonítható tulajdonsággá vált, amelyet sztereotípiáiban mintegy megbocsátott nekik a helyi arisztokráta. Ez az atyáskodás azonban egyúttal kijelölte azokat a határokat is, amelyeknek átlépése ellen ezek a néprétegek predesztinálva vannak, eltekintve a kevés kivételtől, amelyeket – a kategóriainformációkat sajátos módon megerősítőként értelmezve – bele is illeszt a narratívába.

Emellett vannak még e rendszerben helyüket kereső, „hibrid” nemzetek is. Kiemelhető ebből a nagy sérelem miatt – egyedül – helyét nem találó Franciaország, a katonáiban és

parasztjaiban szinte patriarchálisan szemlélt „szegény muszkák”, úriember-csoportban s magyarokkal önazonos lovagias tisztjeikkel együtt (a kommunizmus egyetlen futó említésben sem jelenik meg a narratívákban!), illetve az egyrészt európai szintű és Nemeskéri-Kissnek emberileg is nagyon sokat jelentő cári udvar, másrészt a félvad, bizalmatlan, halni kész, egzotikus parasztnak dichotómiája által meghatározhatatlanná tett Bulgária.

Magyar ambivalencia

Az már a hiedelemkészlet feletti felületes végigsiklással is jól látható, hogy a Nemeskéri-Kiss munkássága jóval kevésbé szól a magyarokról, mint más nemzetek fiairól. Ennek nem csupán a diplomáciai karriertörténet lehet az oka. Nem véletlen, hogy a csoporton belüli sztereotípa-alkalmazás aránya nem éri el a 30%-ot. Amilyen könnyedséggel rajzolja meg, némiképp elnagyolt és topikus arcélét más nemzeteknek, olyan nagy gondot okoz Nemeskéri-Kiss számára a magyarság körüljárása.

Maga a „magyar” kifejezés meghatározása is nehézségeket rejt magában. A szerzőnél ugyanis, ha az értékek, jellemzők táráát áttekintjük, valójában kétféle magyar van – és ennek megtárgyalásokat egyben Nemeskéri társadalomképét is áttekinthetjük. Az első, leggyakoribb típusú magyar, a hajdani nemes transzponálásaként, az „úriember”. A másik, ettől teljesen elváló jellemzéssel, a „nép”, a paraszt, az egyszerű közember. Emellett léteznek még, marginálisan, két (pozitív) említésben a munkások, illetve a polgárok. A polgárok azonban szinte sosem magyarok. Említi őket sváb puggerként, beszél róluk felvidéki német-tót kispolgárként, illetve a gazdagabb polgárság viszonylatában jellemzően budapesti zsidóként, németként. Magyar és polgár nehezen fér meg ugyanabban a mondatban, ha mégis, akkor a polgár inkább – úriember. E dezintegrált nemzetkép kialakulásához alighanem hozzájárult az is, hogy felvidéki úri neveltetése során, mint magyar és mint úr került szembe nem-magyar polgársággal, jellemzően nem-magyar parasztsággal. E szocializációs hatást, úgy tűnik, sohasem sikerült teljességgel kiküszöbölnie.

Talán maguknál a sztereotípiáknál is többet mond erről egy epizód a szerző könyveiből. Az egyik, amikor Károly Róbert korából idéz egy – közelebbről meg nem határozott hitelességű – pápai forrást, amely a magyarokról a következő leírást adja: „A magyarok... Nemes bátor értelmes és nagy jogi érzékkel bíró nemzet, sok fogékonysággal a tudományok, művészet és egyáltalán minden szép iránt, elsőrendű államalkotó faj – csak ne lenne három nagy hibájuk: a gyűlölködés, az irigykedés és a saját maguk kényelmének túlértékelése.” Ez a középkorinak deklarált leírás főbb pontjaiban igen jó közelítéssel lefedi

azt a tulajdonságsort, amelyet Nemeskéri-Kiss a magyarokhoz társít: bátorság, erő, ugyanakkor fékezhetetlenség, tobzódás. Kettős arcél, feloldhatatlan konfliktussal. Ezt – talán a reménykedés be nem vallott érzetével – konstans módon kiegészíti a „magyar őserő” tisztelete, bámulata a parasztság romlatlanságának – narratívájában.

3. Jungerth-Arnóthy Mihály, a szenvedő hivatalnok

A Jungerth-Arnóthy Mihály diplomáciai munkásságáról Moszkvai Napló címmel kiadott kötetnek, illetve a Politikatörténeti Intézet levéltárában őrzött, több ezer lapnyi feljegyzéseinek nagy reményekkel ültem neki a kutatás kezdetén. Annál kellemetlenebb meglepetést és a vizsgálat szempontjából csalódást okozott, hogy ekkora forrásanyag áttekintése nyomán sem találtam érdemi mennyiségű, az elmélyült elemzéshez elégséges sztereotípiát.

Furcsa fintora ez a sorsnak, hiszen ez az alulról jött, tehetséges és kitartó diplomata éppen annak köszönhette sorsának megpróbáltatásait, hogy felettesei rendszerint kategorizálták (kommunista, németellenes, nyugatbarát, stb.), ő maga viszont nem akart élő közhely lenni, s jobb meggyőződése ellenére is elvállalt olyan feladatokat, amelyek legnemesebb és legjobb végrehajtása esetén is csak „pozitív nullával” zárhatta karrierjének azt a szakaszát.

Nemeskéri-Kiss narratívájának elemzéséhez hasonlót készíteni erről a különleges és történetileg mégis jellegzetes (ha úgy tetszik, tragédiájában a „magyar sors” sztereotípiáját erősítő) pályáról tehát sajnos nem lehet. Ennek ellenére igyekszünk, legalább taxatív módon, bemutatni egyrészt azokat a sztereotípiákat, amelyeket Jungert-Arnóthy gondolkodásából azonosíthatunk, és külön azokat, amelyeket mások véleményét tükrözve örökölt meg írásaiban.

Életút és formáltatás

Diplomatánk eredetileg Jungerth Mihály néven látta meg a meg a napvilágot 1883-ban a szerb határ melletti Bácsordason. (Az Arnóthy nevet diplomáciai szolgálata érdekében kényszerült felvenni, családneve alapján ugyanis gyakorta titulálták pejoratívan zsidónak vagy németnek.) Megfelelő források hiányában sajnálatos módon családi háttéréről, neveltetéséről nem tudok részletekbe menő ismertetést adni. Fiatalon érdeklődött a balkáni népek iránt, melyek közül a szerbek nyelvét igen hamar elsajátította. A jogi diploma megszerzése után a Monarchia közös Pénzügyminisztériumának hivatalnoka lett. Ebben az

időszakban, 1907 körül ismerkedett meg Thallóczy Lajos történésszel, kitől megtanulta a „ráció, a higgadt, körültekintő elemzés és a józan megfontolás jelentőségét”⁴².

A világháborút követően – ahol bátorságáért Signum Laudis érdemrendet kapott – a belpolitikai átalakítások után került Kánya Mihály külügyminiszterségéhez, ahol a politikai osztályon miniszteri tanácsosként dolgozott. Megbízatai közé tartozott a hálátlan feladat, a Szovjetunióval történő fogolycsere-program életre hívása. Elképzelése szerint egy állandó, egységes szervezetet kellett volna létrehozni, ami folyamatosan és rendszeresen ellátja a hadifoglyokkal kapcsolatos ügyintézéseket. Hiába ölt bele három évet. A magyar kormány és a közvélemény Jungerthet tette felelőssé a „kommunisták kiengedéséért”. Kommunistabarátságának vádja annak dacára is a közbeszéd része lett, hogy jelentésein átsüt a markáns szovjetellenesség, és magukat a szovjet tárgyalófeleket is Ostjude-nak, azaz keleti zsidóknak hívta⁴³. A fogolycserénél jóval nagyobb távlatokban gondolkodó célját, a megváltozott külpolitikai helyzet miatt tervbe vett szovjet diplomáciai kapcsolatfelvétel érdekében tett erőfeszítéseit pedig egyáltalán nem sikerült befogadtatnia a kormányzattal.

Egy évtizeddel később azonban Gömbös Gyula és Kánya Mihály mégis őt nevezte ki szovjetszakértővé, feladatává téve, hogy újítsa fel tíz évvel ezelőtti tervét és bocsátkozzon tárgyalásokba a Szovjetunióval: a politikai vezetés új álláspontja szerint a kisantant térdnyerésének megakadályozása érdekében elkerülhetetlenné vált a kapcsolatok rendezése a keleti birodalommal.

A szovjet-magyar kapcsolatok felmelegítése érdekében 1934-ben kinevezték ankarai követnek, Törökország és a Szovjetunió baráti viszonyának mélyebb elemzése céljából. Tevékenységét nem koronázta a várt siker: a Balkán-paktum a kisantant felé sodorta Törökországot, bár a török-magyar barátság a Balkán-államok közötti szerződés dacára intakt marad⁴⁴.

Mindezek után, 1935. április 4-én foglalta el nagyköveti helyét Moszkvában. Jó diplomataként Magyarországot a lehet legjobb színben kívánta feltüntetni a szovjetek előtt. A magyar kormány külpolitikai döntéseit mindig úgy tudta lefordítani a moszkvai közönség számára, hogy az akceptálható legyen és Magyarországra potenciális együttműködő partnerként tekintsenek a környező országokkal szemben. A szovjetek elsődleges céljaként a hitleri agresszió megtörését azonosította, ezért hangsúlyozta, hogy a németek duna-medencei előretörését a magyar revíziós politika tudja csak kellőképpen ellensúlyozni.

⁴² Jungerth-Arnóthy 1989, 11. p.

⁴³ Jungerth-Arnóthy 1989, 21. p.

⁴⁴ Jungerth-Arnóthy 1989, 28. p.

Törekvéseit az 1938–39-es események meddő próbálkozásokká tették. A Szovjetunió nyilvános állásfoglalása az első bécsi döntés tekintetében – nem támogatták a Felvidék Magyarországhoz történő visszacsatolását – elősegítette a Csáky István vezette külügyminisztérium százalékos tengelybarátságát. Az Antikomintern-paktumhoz való csatlakozással párhuzamosan Moszkva megszüntette állandó képviseletét Budapesten.

Csáky István viszonya Jungerth-Arnóthyval mindvégig leleplezetlenül a személyes antipátiára épült – mutatja ezt az is, hogy Csáky csak személyi asszisztensén keresztül érintkezett a diplomatával. Moszkvai követsége után először Athénbe helyezték, de elindulása napján végül inkább Szófiába rendelték, hogy ott együttműködést indítson meg, az erdélyi revízió reményében, Romániával szemben. Elégedett volt új helyével, bár érezte a visszaminősítést moszkvai helyzetéhez képest. Orosz nyelvtudását kamatoztatva kiváló kapcsolatokat épített ki Szófiában, de ezekkel a háta mögött sem tudta meggyőzni a magyar kormányt álláspontjáról, miszerint veszélyes határozottan és nyilvánosan egy oldalon állni a kibontakozó háborús helyzetben.

Bulgária német megszállását követően Jungert-Arnóthy jelentéstételre jött haza 1944-ben. Szentmiklóssy Andor, a külügyminiszter állandó helyettese ragaszkodott ahhoz, hogy várható eltávolítása után a betegeskedő és éppen nyugdíjba készülő diplomata vegye át az ő pozícióját. A Sztójay-kormány alatt elsődleges feladatának tekintette, hogy a magyar külpolitikát ne engedje végletesen a németbarátság és a nyilas elképzelése irányába húzni, hanem titkos csatornákon fenntartsa a kapcsolatokat a semleges és antifasiszta országokkal. Állandó falakba ütközött az erősen németbarát kormány részéről, de ennek dacára számos eredmény ért el, többek között megtagadta a Magyarországra menekült franciák és zsidók kiadatását a német kormánynak, valamint része volt a budapesti zsidóság deportálásának leállításában.

Németellenes tevékenysége miatt 1944 októberében a Gestapo saját nappalijában tartóztatta le, majd Ausztriába került, ahonnan egy amerikai fogolyszállítmánnyal jutott haza Magyarországra 1945. szeptember 27-én. Mint akkor minden tisztviselőt, igazolási eljárás alá vonták, amelynek keretében nyugdíjazásra ítélték. 1957. szeptember 11-én távozott az élők sorából.

Noha nem tartozott a magyar politikai élet leghíresebb egyéniségei közé, mégis: gondolkodása, partnereinek állandó tisztelete, egyéni érdekeinek háttérbe szorítása hazájának javára szolgált, a fogolycseré-programban és politikai tevékenységének utolsó szakaszában vitathatatlan érdemeket szerzett.

A narratívák és következtetések

Az említett sztereotípiahiányból nem következik egyenesen, hogy Jungerth-Arnóthyban egy, az általánosító gondolkodástól és az előítéletektől mentes minta-diplomata személyiséget tisztelhetünk. Esetében ugyanis a fennmaradt narratívák jellege az, ami alapvetően korlátozza az ilyen jellegű információk felszínre kerülését. A vizsgált diplomata feljegyzései ugyanis rendkívül szikár, szinte érzelemmentes, objektív, vagy ha úgy tetszik, szinte csak tárgyi dolgokra szorítkozó, általában néhány soros kis írások. Jungerth-Arnóthy introvertáltan írt, és csak saját magánk – éppen ezért nem terhelődött rá olyan külső kényszerítő hatás, mint Nemeskéri-Kiss esetében a publikálás. Önmaga számára folyamatosan rendelkezésre álló gondolatait nem volt szükségszerű papírra vetnie. Ismerve pályájának irányát, az sem elképzelhetetlen, hogy többségében visszafogott nyilatkozataival a munkájába rejlő politikai kockázatot kívánta mérsékelni illetéktelen személyek saját irataiba való betekintésének esetére.

Ez az észrevétel nem jelenti a módszertani bevezetőben foglalt felvetések helytelenségét, sőt. Éppenséggel megerősíti azt, hogy a nem jelen idejű narratív források sztereotípiái vizsgálatát mindenképpen meg kell előznie a történeti forráskritika lefolytatásának, hogy az eredményeket megfelelőképpen tudjuk értékelni. Felvetődik viszont a kérdés: a stílus fent részletezett, ösztönös vagy tudatos „blokádján” mégis átjutó sztereotípiákat hogyan kell értelmeznünk? Úgy-e, mint a szerző átlagos gondolkodásába bepillantást engedő réseket, vagy úgy, mint az átlagtól eltérő, emocionális töltetük miatt a visszafogottság bevett szokásán keresztülhatoló elemeket? Másképp fogalmazva: a Jungerth-Arnóthy-életműben a sztereotipizálás a *norma*, vagy a *normától való eltérés*?

Ennek eldöntése ennyi információból meglehetősen lehetetlen vállalkozás lenne, a válaszhoz ismét a történeti módszertan alkalmazása vezethet el. A módszertan taglalásánál említett mikrotörténeti eljárások ugyanis tekintélyes mennyiségű hermeneutikai megfontolás és empirikus tapasztalat alapján indulnak ki vizsgálataik során abból a tételből, miszerint az eredeti narratívákban (mint amilyenek per definitionem e feljegyzések is) a szerzők nem a normális, hanem a normatörő eseményeket, helyzeteket örökítik meg. Úgy gondolom, ezt az állítást biztonsággal transzponálhatjuk a szerző hangulatának, lelki állapotának megnyilvánulásaira is.

Ennek alapján a meglévő, csekély számú saját sztereotípiá elemzésekor abból fogok kiindulni, hogy azok irányultsága, pozícionáltsága, csoporthelyzete alighanem bevett részét képezte Jungert-Arnóthy gondolkodásának. Azonban – főszabály szerint – az e

szöveghelyeken olvasható tartalmuk, formájuk és szenvedélyességük így biztosan nem bírt meghatározó szereppel mindennapi döntéshozatali, emberismereti feladataira, diplomáciai munkájára (ezt támasztja alá maga az egész életút és pályafutás is.) Az olvasott sztereotípiák alkalmazásának elsődleges funkciója ugyanis e diplomatánál, nézetem szerint, nem az elméleti részben megjelölt kör, hanem sokkal inkább a feszültség levezetésének, a politikai szövevényben tehetetlenné váló ember dühe megjelenítésének válik eszközévé az általánosítás.

Jungert-Arnóthy hiedelemkészlete

A feljegyzésekből előállítható adatok teljességét, a visszakereshetőséget biztosító információkkal és az elméleti kategorizálással együtt, a dolgozat 2. melléklete tartalmazza. A szélesebb összeállításból ide az elemzéshez szükséges sztereotípiákat gyűjtöttem össze – tehát nem kaptak itt helyet azok az esetek, amelyekben más szereplők más nemzetekre, csoportokra vonatkoztatható állításait örököltette meg írásaiban a diplomata. A sztereotip tartalom több esetben nem nyelvi egyenes megfogalmazott, hanem implicit módon rejlik a szókapcsolatokban. Az adatokat aszerint csoportosítjuk, mire vonatkozik a tartalmuk.

Szovjetunió

- A magyar bolsevista emlékei egyelőre lehetetlenné teszik a szovjetkormányval való együttműködést
- A szovjet kormány elutazásom elrendezésénél és a határ átlépésénél személyemre való tekintettel a legelőzékenyebben viselkedett, annak ellenére, hogy a magyar kormány aláírta az Anti-Kominternt
- A szovjet tárgyalófeleket ismételten Ostjude-nak titulálta jelentéseiben
- Eddig ugyanis más diplomata, akit ott (Szovjetunió) operáltak, az operáció sikeres lefolyása után meghalt
- A cár kevesebb aufmachunggal hagyta el az operát, mint Sztálin
- Bugyonnij egekig magasztalja a magyar ló tulajdonságait
- Bugyonnij magánbeszélgetésben egy kicsit együgyű benyomást tesz, de amikor az ember látja kazahosat táncolni: bravúros huszár

Németország

- Német kormány nem mint egyenrangú félt kezelték a magyar kormányt, hanem teljes alkalmazkodást követeltek, ezt is a legtöbb esetben sértő formában
- Németek lelki műveltség nélküli barbárok, de ez az erejük

- Hitlert Sztójay akkora erőnek tartotta, hogy nem merte átadni neki a memorandumot, amely Magyarország szuverenitásának megsértéséről szólt
- A kormány tagjai minden német szemszögből látnak, nem akarják a nemzetközi helyzetet objektíve megítélni, az általában ismert náci frázisokra támaszkodva nem látják azt a veszélyt, ami Magyarországot fenyegeti

Csehszlovákia

- Benesről: hízlgése és szolgálatainak felajánlása bármikor és bármilyen
- Benes mézet kent az oroszok szája körül

Olaszország

- Igazi éttermet a miénkhez képest egész Rómában nem találtam
- Mussolini körül lévő emberek nem értenek sokat a külpolitikához

Zsidók

- Jungerth kétségbe vonja, hogy jó üzlet lenne, ha a zsidók Tokajba jönnének bort venni

Magyarok, magyar politikusok

- Annak az oka, hogy a finnek nem mutatják a magyarokkal való barátságos viszonyt az az, hogy inkább a magyar uraknak derogál finn-magyar külföldi rokonság demonstrálása
- Csáky és Bárdossy meg voltak győződve, hogy külpolitikai zsenik és a mi politikusaink és közvéleményünk külpolitikai tudatlansága és érzéketlensége mellett kedvükre csinálhattak, amit akartak
- Csáky és Bárdossy alatt Magyarország játék babája lett Ribbentropnak, kiről diplomáciai körökben mindenki tudta, hogy bornírt és korlátolt ember
- Jungerth a külügyminiszter állandó helyettesének átvétele után társaságba egyáltalán nem járt feleségével; nem kívántak a szereplő emberekkel közelebbi összeköttetésbe jutni
- A végén (Jungerth tevékenysége alatt) úgy kormány, mint nyilas körökben gyűlöltek a külügyminisztériumot, melyet két-három embert kivéve német-ellenesnek tartottak
- Sztójayval megértettem, hogyha nem akar Quiesling-kormányt felállítani külföldön, akkor mindent el kell követnie, hogy Hitler megszállás utáni intézkedéseit minél előbb vonja vissza
- Sztójay letérdel a németek előtt, mikor állani kell, mikor azt kívánják tőle, hogy térdeljen, akkor hasra fekszik
- Ma megbotránkozással fordul el a külföld a magyar néptől

- Ha a kormány nem akarja megbélyegeztetni a magyar népet, akkor meg kell szüntetni az atrocitásokat és le kell állítani a deportálásokat
- Bethlen István igen intelligens, de samplett
- Parcher pontos, de kicsinyes munkás
- Királdy korához képest jól vezeti a követséget
- Jegorov vezérkari főnök a legdaliásabb alak, akit eddig láttam
- Bándy a legunalmasabb újságíró, akit valaha láttam
- Az emberek külpolitikailag tudatlanok

A csekély és divergáló adatbázis alapján is tehető néhány megjegyzés Jungerth-Arnóthy sztereotípiáival kapcsolatban, különösen, hogy egyes pontjait összevethetjük Nemeskéri-Kiss nézeteivel.

Elsődlegesen szembeötlő jelenség a magyar és nem magyar csoportok gyökeresen eltérő kezelése. Jungert-Arnóthy – talán magától értetődő módon – jóval diplomatikusabban jár el a külföldi nemzetekkel szemben, mint honfitársait illetően. Teljes, lesújtó ítéletet jellemzően nem fogalmaz meg kollektíven egy országgal szemben sem, illetve disztíngvál az ország és vezetői között. Az összes eset 42%-a irányul egyénekre, 41% csoportokra és 17% társadalmi rétegekre. Utóbbi kettő esetén is gyakoribbak a szövegben az adatbázisba be nem emelhető, konkrét szakmai bírálatok, mint az általánosításra (is) támaszkodó kritika, kirohanás.

Az egész nemzeteket érintő sztereotípiák használata, érdekes módon, a németek esetében erősen összezseng Nemeskéri-Kissnek egy kevésbé kidomborodó, de mégis megjelenő gondolatával, a nem lelki finomságával, hanem roppant szervezett, koncentrált erejével kitűnő germán-képpel. Ebben az esetben egy középkorig, vagy még régebbi időre visszanyúló toposz érvényesülését figyelhetjük meg.

Hasonlóan már-már topikus, de újabb keletű szemléletet tükröz Jungerth-Arnóthy zsidó-képe. Nyoma sincs a Nemeskéri- Kiss-féle joviális beállítottságú, kedélyesen elnéző hiedelemkészletnek, a Tanácsköztársaság és Trianon eseményeinek vélelmezett magyarázatai megrengették ezt a (korábban sem teljes mértékben érvényesülő) gondolkodásmódot. A szovjeturalmat a zsidóság részhalmozaként érzékelő, a magyar antiszemitizmust, illetve fajvédelmet részben megalapozó ideológiát a későbbi zsidómentő diplomata haragos megjegyzései között is megtaláljuk, ami jól mutatja, mennyire zsigeri szintig ivódott be ez az egyébként nemzetközi gondolat a két világháború közötti magyarság tudatába.

A tömeges, magyar politikát, politikusokat és népet érintő sztereotípiák egyáltalán nem mint nemzeti sztereotípiák jelennek meg a szövegben, sokkalta inkább jellemvonások,

lelki alkatok kategorikus információinak megidézésével fejezi ki mondanivalóját a szerző. Éppen ezért nincsen egységes, plasztikus képük – esetlegességük viszont, úgy gondolom, segít alátámasztani az előző fejezet végén Jungerth-Arnóthy gondolkodásáról megfogalmazott állításokat.

Érdemes még megjegyezni, hogy Jungerth-Arnóthy sztereotípiái közül egyértelműen a negatív, sőt kettősen negatív irányúak adják a többséget. Kétharmaduk negatív irányultságú, és 58%-uk alanya, jórészt ezzel korrelálva, alatta áll a diplomatának, saját percepciója szerint. A magyar politikusok kiemelt szerepe miatt az összes sztereotípia 50%-a csoporton belülre irányuló, önkritikus szövegalkotás.

4. Összefoglalás

Mit felelhetünk a vizsgálat után a dolgozat bevezetésében megfogalmazott problémákra, kérdésekre? A kutatás egyik célja volt magának a módszertannak a megalkotása és kipróbálása a gyakorlatban: képes-e ez a metodika egy-egy személy mentalitásának sarokpontjait megmutatni, vagy legalábbis sarokpontokat biztosítani annak rekonstruálásához? Úgy gondolom, megfelelő narratívák megléte esetén erre pozitív felelet adható, hiszen mind Nemeskéri-Kiss Sándor esetén következetes adatsorok álltak össze a munkáiban kifejtett, illetve elejtett sztereotípiákból, mint Jungerth-Arnóthy esetében konzekvens képet mutat az ezektől való tartózkodás.

Ez azonban legjobb esetben is csak fél siker. A másik kérdés ugyanis: van-e összefüggés a diplomáciai munka eredményessége, minősége, és a diplomata egyéni, tudatos vagy öntudatlanul belékódolt véleményrendszere között? Hogyan töltheti be feladatát egy ország képviselője, ha gondolkodásmódja nem vág feltétlenül egybe országa politikai vagy közgondolkodásával? Hátrányok származnak-e ebből a képviselt nemzet számára, vagy előnyök is eredhetnek belőle?

Az mindenképpen alátámasztottnak látszik, hogy a vizsgálat alanyául két olyan diplomata szolgált, akik révén a nemzeti sztereotípiák, előítéletek kérdésében a korban aktuális skála két különböző végéről származó nézeteket ismerhettünk meg. Az egyik diplomata az általánosítás-mentes objektivitás mentén élte életét, végezte munkáját, függetlenül a hátszágban dúló indulatoktól. A másikuk, felülemelkedve ugyanezen a „zavaroson”, saját maga határozta meg sztereotípiáinak körét, tartalmát és hatályát, igyekezve terjeszteni is e téren végzett látókörtágító tevékenységét.

Gondolkodásmódjuk tehát nem simul bele a közgondolkodás és közbeszéd kereteibe. A korszak értelmiségi diskurzusait figyelembe véve érdemes a nemzetkarakterológia felé is vetni egy összehasonlító pillantást, azonban azonosságot itt sem igen találunk. Noha Nemeskéri-Kiss rendszerben, panelekben gondolkodva és szinte nép-kategóriákat felállítva alkotta meg nézeteit, ez nem tekinthető a korszak e felkapott és legnagyobb formátumú gondolkodók által is művelt szellemtudományával rokoníthatónak, elsősorban azért, mert a karakterrel ugyan magyaráz tetteket és viselkedéseket, de magát a karaktert alig-alig próbálja meg levezetni a körülményekből, a történeti fejlődésből vagy épp a vérségi, genetikai háttérből, nem keres magyarázatot az általa felismertnek vélt jelenségekre. Jungerth-Arnóthy-nál e kérdés felvetése sem értelmezhető.

Hatalmi szempontok, alá-fölérendeltségben gondolkozó szemlélet ugyanakkor – szintén Nemeskéri-Kiss esetében – azonosíthatóak a szövegekben: egyes nemzetek, nemzetiségek jótékonyan elnéző, patriarchális megközelítése kétségtávolan ilyen irányultságot juttat kifejezésre. Ellenségekkel viszont sem egyik, sem másik alanyunknál nem találkozunk.

A szövegekből kirajzolódó „diplomatikus sztereotipizálás” alighanem nélkülözhetetlen, és nem feltétlenül negatív velejárója, szükséges kelléke is a diplomata munkájának. E tevékenység közben nagy szükség volt és van a különböző kultúrkörből, társadalmi helyzetből származó emberek, tárgyalópartnerek gyors felmérésére, kiismerésére és a velük szemben megfelelő viselkedésmód és kommunikáció felöltésére. Ezt nagyban megkönnyíti egy ilyen, kategorizáló előfeltevés-csomag, amelyet Nemeskéri-Kiss messzemenő nyájassággal és tisztelettel kiegészítve mutat be, illetve tükröz munkáiban. Bizonyára nem véletlen, hogy személyében egy hosszú karriert befutott, ugyanakkor komoly eredményeket fel nem mutató diplomatát ismerhettünk meg. Jó modorával, csiszolt stílusával és nyitottságával alkalmasnak bizonyult Európa számos országában, elsősorban királyi vagy cári udvarában a magyar jelenlét fenntartójának szerepére, de komoly tárgyalásokat, egyezmények megkötését, amennyire ez a szakirodalomból kideríthető, nem bíztak rá pályája során.

Jungerth-Arnóthy ellenben a maga pragmatizmusával vált alkalmassá arra, hogy kommunistaellenes nézeteit és érzelmeit, valamint később már személyes sérelmeit is félretéve olyan kényes és hosszadalmas problémákat oldjon meg, amelyekre mások nem vállalkoztak, ráadásul olyan közegben, amely számára is idegen és taszító volt. Írásai alapján a kedélyes és simulékony világfit, kitartó vadászt és bátor lovast – a Nemeskéri-Kisst népszerűvé tenni képes jellegzetességeket – nehezen tudnánk személyével összefüggésbe

hozni, azonban visszafogott, korlátozott érzelmi motivációi mellett nem is volt erre szükséges, legalábbis a neki juttatott feladatok végrehajtásához.

Pályájuk ellentétes irányú, célú és gyökeresen eltérő tulajdonságokat mutató volt, azonban mindketten olyan munkát végezhettek, amelyre alkalmasak voltak. A magyar külpolitika a megfelelő személyeket választotta ki e pozíciók betöltésére – érvényesült az idoneitás kritériuma. Egymás tevékenységét azonban aligha tudták volna ugyanolyan hatékonysággal betölteni – s ez nem csupán eltérő képzettségük, szakértelmük, családi vagy politikai háttérük következménye, hanem nézetrendszerük, mentális sarokköveik folyamánya is. Ennek fényében joggal mondhatjuk ki: egy-egy diplomata gondolkodásmódja és világnézete országa külügyi szándékainak, külföldi jelenlétének hatékonyságát, eredményességét befolyásoló tényező, amely a nem odaillő személy kiválasztás esetén ronthatja, vagy javíthatja a külpolitika teljesítőképességét.

Bibliográfia

Források

JUNGERTH-ARNÓTHY

Jungerth-Arnóthy Mihály: *Moszkvai Napló*, Zrínyi Katonai Kiadó, 1989
A bevezető tanulmányt és a jegyzeteket írta Sipos Péter és Szűcs László
Hagyatéka a Politikatörténeti Levéltárban

NEMESKÉRI-KISS

Nemeskéri-Kiss Sándor: *Egyszer volt...*
Dénes Natur Műhely Kiadó, 2001

Nemeskéri-Kiss Sándor: *Pipaszó*
Dr. Vajna és Bokor, 1942

Nemeskéri-Kiss Sándor: *Röptében*
Dr. Vajna és Bokor kiadása, 1940

Szakirodalom

ALBERT-LEVELEKI

Albert József-Leveleki Magdolna:
Szociológiai alapismeretek, 2008

ALLPORT

Gordon W. Allport: *Az előítélet*
Osiris, 1999

BINDORFFER

Bindorffer Györgyi: *Sztereotipizáció az interetnikus kapcsolatokban* In: Mindennapi előítéletek. Társadalmi távolságok és etnikai sztereotípiák Szerkesztő(k): Bakó Boglárka, Papp Richárd, Szarka László Balassi, Kiadó 2006

BREWER

Marilynn B. Brewer: *Amikor a sztereotípiák sztereotipizáláshoz vezetnek: sztereotípiák használata a személypercepcióban* In: Hunyady György-Nguyen Luu L.A.: *Sztereotípiakutatás - Hagyományok és irányok ELTE, Eötvös Kiadó, 2002.*

FISKE

Susan T. Fiske: *Sztereotípiák, előítélet és diszkrimináció a két évszázad fordulóján: evolúció, kultúra,*

FISKE

http://www.sscnet.ucla.edu/anthro/faculty/fiske/pubs/Fiske_Four_Elementary_Forms_Sociality_1992.pdf

Szociológiai alapismeretek, 2003

HUNYADY

Hunyady György: *A sztereotípiakutatás funkcionális megközelítése* In: Hunyady György-Nguyen Luu L.A.: *Sztereotípiakutatás - Hagyományok és irányok* ELTE, Eötvös Kiadó, 2002.

SALZER

Salzer, Mark Steven: *Seeing the pictures in our heads: Narrative and trait adjective stereotype research methods*. Doktori értekezés. Absztrakt. 1995. University of Illinois at Urbana-Champaign
<http://hdl.handle.net/2142/22481>

Salzer, Mark Steven: *Toward a Narrative Conceptualization of Stereotypes: Contextualizing Perceptions of Public Housing Residents*. *Journal of Community & Applied Social Psychology*. Volume 10, Issue 2. 2000. 123-137

SZABÓ

Dr. Szabó István: *Bevezetés a szociálpszichológiába* Nemzeti Tankönyvkiadó, 1994

http://www.poltudszemle.hu/szamok/2004_4szam/2004_4_carver.pdf

1. Melléklet: Sztereotípiák Nemeskéri-Kiss Sándor szövegeiben

Magyarázatot igénylő fejezetek:

Kiegészítés	A percepció során előkerülő, a végeredmény szempontjából szereppel bíró kiegészítő információ
Hatás	A kiegészítő és az általános információk egymásra gyakorolt hatásának eredménye (egymást erősítik, a kiegészítő érvényesül, a kategória érvényesül)
Irányultság	A szerző viszonya a sztereotípiához vagy a sztereotípiák-alkalmazás alanyához (negatív, pozitív)
Csoport	A szerző csoportközi helyzete a sztereotípiához vagy a sztereotípiák-alkalmazás alanyával (csoporton belüli, csoportközi)
Kategória	Az alanyt azonosító kategóriák
Funkció	A sztereotípiához vagy sztereotípiák-alkalmazás funkciója (egyen, önmagam, csoport, társadalom)
Saját	Önmaga által, vagy saját csoportjára alkalmazott sztereotípiák (igen), vagy más által más csoportra alkalmazott (x)
Pozicionálás	Önmaga értékelése szerinti pozíciója az alanyhoz, illetve az alany kategóriájához képest

I. Nemeskéri-Kiss Sándor: Pipaszó

Oldal-szám	Sztereotíp tartalom	Megkülönböztető információ	Hatás	Kategória	Csoport	Funkció	Irányultság	Pozicionálás
23-24	a kocsisok kiemelt, bizalmas viszonyban vannak Urukkal	Tolnai János egy főispánnal is szóba elegyedett	egymást	kocsis	közi	csoport	pozitív	felettük áll
24	szegények	x	x	tót	közi	társadalom	pozitív	felettük áll
27	"nagyszabású magyar"; kemény, egyenes, királyhű, lebilincselő modorú	x	x	magyar úr	belüli	csoport	pozitív	egyenlő partnerek
30	"úgyszólván mindenütt volt és nagyon tartott magyarságára"	x	x	zsidó	közi	társadalom	pozitív	felettük áll
37-38	"azok között is van tejföl is meg savó is"	bátor, vitéz, kitüntetett katona, tisztes szegénységben	kiegészítőt	zsidó	közi	egyen	pozitív	felettük áll
38	"szorgalmas, de túlonatlanul értelmes faj"	x	x	zsidó	közi	csoport	negatív	felettük áll
38	a galíciánerek "behajtásnál ridegek lévén..."; kevesebb emberséggel és belátással bírnak, mint az asszimiláltak	x	x	zsidó	közi	csoport	negatív	felettük áll
39	"kitűnő anyag"	x	x	szudétánémet	közi	csoport	pozitív	felettük áll
39-41	butasággal határos naivitás, kis haszonért is bármire hajlandóság	x	x	zsidó	közi	csoport	vegyes	felettük áll
44-46	nyomorában is úr, szorgalmas, hosszútűrő, földszerető, nemes	x	x	nemesember- iparos	belüli	társadalom	pozitív	egyenlő partnerek
49-50	a magyar katona kellő fegyelem alatt kiváló anyag	Hertelendy-honvédek első megfutása	kategóriát	magyar katona	belüli	csoport	pozitív	felettük áll
50	jó katona, lovagias és emberséges ellenfél	x	x	orosz katona	közi/belüli	csoport	pozitív	felettük áll

50	elsőrendű, jó védekező csapatok	rossz bánásmód a hadifoglyokkal	kategóriát	osztrák katona	közi/belüli	csoport	pozitív	felettük áll
52	sokszor verekedtek már a semmiért	x	x	magyar	belüli	csoport	negatív	felettük áll
57	büszke, kemény tartású ember; szótlán, módos, büszke	x	x	magyar paraszt	közi	csoport	pozitív	felettük áll
63-71	egyszerű emberek; derék emberek; sok az ízlés bennük és a szépezzék; csinos asszonyok szép bőrrel; szép népdalok, jó hallás; nagyon babonások; naivitás	saját tót inasának huncut tréfái, mulatságos, egyenes egyszerűsége	egymást	tót	közi	csoport	pozitív	felettük áll
63-71	lazy-beli tótok: keményebbek, eredetibbek, élmesebbek és érdekesebbek; mulatságos és bátor faj	vad, barbár egzotikum képét festi róluk: népi önbíráskodás, pálinkáért eladott asszony, banditák sztárolása, varázslás	egymást	tót	közi	társadalom	vegyes	felettük áll
66	cigány vér van benne: nehogy miniszter legyen	x	x	cigány	közi	társadalom	negatív	felettük áll
75	magyarosan elintézni: agyonverni	x	x	magyar	belüli	csoport	pozitív	felettük áll
81	gimnáziumban a legboldogabb az ember	gimnáziumban a legboldogtalanabb az ember	kiegészítőt	tanulás	belüli	önmaga	negatív	nem megállapítható
83	gőg	x	x	spanyol úr	közi	társadalmi/csoport	negatív	nem megállapítható
84	a könyörgés nem méltó úriemberhez	x	x	úriember	belüli	önmaga	pozitív	egyenlő
94	nyakasság; a túlzás is jobb a lanyhaságnál	x	x	magyar	belüli	önmaga	pozitív	nem megállapítható
99	fekete magyar ruhában, csizmában, árvalányhajas pörge kalapban és fokossal	x	x	népköltő	közi	egyén	negatív	felettük áll
106	régi vendégszeretet: csak ment az ember lóháton, s egy névjegy után már volt is szállása	x	x	magyar	belüli	csoport	pozitív	nem megállapítható
106	autós ember szállodába megy, nem ismeri a vidéket	x	x	modernitás	közi	csoport	negatív	felettük áll
112	kiváló céllövők	x	x	magyar	belüli	csoport	pozitív	egyenlő partnerek
113	nem fér a bőrébe, és ez helyes	x	x	fiatal	belüli	csoport	pozitív	nem megállapítható
116	"többnyire német, néha tót nyelvű, de jó magyar nemzeti érzésű, igen szorgalmas, takarékos, becsületes és az átlagoson felüli műveltségű, nagyon értékes elem... Maradiak voltak, néha talán aprólékosok is, de e két kicsiny árnyoldaluk elveszett egyéb, nagy tulajdonságaik és erényeik mellett."	x	x	német kispolgár	közi	társadalom	pozitív	részben alatta áll
117	"eredeti magyar hangulat a német filmekben" - törés zúzás dorbézolás	x	x	magyar	közi	csoport	negatív	nem megállapítható
119	vitész, bátor, szerencsését háborúban megcsinálta, bravúroskodik lovon, mindenkivel párbajozik, kalandor, izgága, hangos, szertelen, de jószívű a szegényekhez	x	x	feudális főúr	közi	egyén	vegyes	részben alatta áll
120	durva, félvad emberek	vitész és lovagias ellenfelek, igen jó modorral	kiegészítőt	orosz katona	közi	csoport	pozitív	felettük áll
123	aki jó modorú és művelt, az jobb családból való	x	x	általános	belüli	egyén	pozitív	nem megállapítható
131	veszélyes, kicsapongó, szesztől fűtött életet tudnak élni	x	x	fiatal	közi	csoport	negatív	felettük áll
134	kedves és bölcs	x	x	magyar úr	belüli	csoport	pozitív	részben alatta áll
138	szláv város	x	x	Arad	közi	társadalom	negatív	nem megállapítható

141	puggerek: derék emberek, nem jólétben, de tisztaságban és barátságosságban,	x	x	német polgár	közi	társadalom	pozitív	részben alatta áll
142	lop	konkrét szakácsnő szemtelenebbül tette a kelleténél	egymást	szakács	közi	csoport	negatív	felettük áll
144	az étteremben gyakran kapni macskát nyúl helyett	x	x	vendéglős	közi	csoport	negatív	nem megállapítható
145	művelt	x	x	úriember	közi	csoport	pozitív	egyenlő partnerek
149	derék sváb kispolgárok	a rendőrség emberei, a biztos bácsik, balekok és túlbuzgóak	kategóriát	német polgár	közi	társadalom	pozitív	nem megállapítható
152	a méltóságuk miatt fenn hordják az orrukat	régen lehetett velük viccelni	kategóriát	szolgabíró	közi	társadalom	negatív	felettük áll
157	az emberek többsége nem tisztességes	egy szegény ember pénztől adta le az állomáson az elhagyott felöltőt	kategóriát	általános	közi	csoport	negatív	felettük áll
159-160	"ezerholdas", "történelmi osztály"	ők fizették a tandíját	kategóriát	magyar úr	közi	társadalom	negatív	részben alatta áll
164	fegyverrel kell felkészülni ellenük a legrosszabbra	x	x	macedónok	belüli	csoport	negatív	felettük áll
166	esetlenül táncol	x	x	zsidó	közi	csoport	negatív	felettük áll
166	ugratni nem tud, de ha pénze múlna rajta, bármit megtenne	x	x	polgár	közi	csoport	negatív	felettük áll
167	a zsidó városi legény fél a lótól, az rúg és harap	x	x	zsidó	közi	csoport	negatív	felettük áll
171	jóféle katona, kitűnő ember, született nagyúr	x	x	magyar úr	belüli	csoport	pozitív	bizonyos tulajdonságokban alatta áll
175	semmit nem tudnak, nagyot mondanak, veszekednek, egymással öltre mennek	x	x	cigány	közi	csoport	pozitív	felettük áll
178	minden miniszter szívesen lenne inkább ismét hadnagy	x	x	magyar úr	belüli	csoport	negatív	nem megállapítható
179	a magyar paraszt lelkében öserő és östehetség duzzad, tömören átérzett, gyönyörű bölcsességgel van telve	nagyon bölcseket mondó paraszt bácsi	egymást	magyar paraszt	közi	társadalom	pozitív	bizonyos tulajdonságokban alatta áll
183	mosolyogják őket: sápadtak, nem szokták a lovat, törődöttek, nem tudnak vezényelni	x	x	tartalékos tisztek	belüli	társadalom	negatív	felettük áll
183	a harcban a tartalékos tiszt roppant megedződik, felér a rendes állománnyal	x	x	tartalékos tisztek	belüli	társadalom	pozitív	nem megállapítható
185	a magyar széthúzó fajta	a galíciai állomáshelyeken mindenki összetartott	egymást	magyar	belüli	csoport	pozitív	felettük áll
185	a lengyel nemes bajtársias, rokonszenvű a magyarral	x	x	lengyel urak	közi	társadalom	pozitív	egyenlő partnerek
185	a lengyel középosztály idegenektől ódzkodik, érintkezni is nehéz	x	x	lengyel polgárok	közi	társadalom	negatív	nem megállapítható
186-187	legjobban megfelel nekik a kereskedelmi pálya, de ha szükség viszi őket, mást is tudnak végezni	x	x	zsidó	közi	csoport	vegyes	felettük áll

186-187	lengyelzsidó, pájeszes-kaftános atyafi, yiddis nyelv, szinte külön faj, nyomorognak, ügyeskednek, szélhámoskodnak, tolakodnak		x	x	zsidó	közi	csoport	vegyes	felettük áll
187-	a faktor csak szemérmesen csal meg, ha az éreztetik vele határait	saját Faktora, akinek erővel kellett megtiltania, hogy kölcsönt adjon neki		egymást	zsidó	közi	csoport	vegyes	nem megállapítható
187-	szaporák, sok a gyermek, elhanyagoltak, a lányok fiatalon gyönyörűek, de asszonyként ellomposodnak		x	x	zsidó	közi	csoport	vegyes	felettük áll
187-	a gettó három eleme: zsúfoltság, élénk forgalom, valószínűtlenül tarka piszok		x	x	zsidó	közi	csoport	vegyes	felettük áll
191	csalfák		x	x	nők	közi	csoport	negatív	felettük áll
191	vendégszerető		x	x	magyar úr	belüli	társadalom	pozitív	egyenlő partnerek
192	vadak, nyaktörőek a lovas mutatóvanyáik		x	x	magyar	közi	csoport	vegyes	felettük áll
193	parasztgyerekből lett, rátarti, büszke, gögős, a legénységgel leereszkedően fölényes, tudatlan		x	x	huszárőrmester	közi	csoport	vegyes	felettük áll
195	mi a szellemes játék? A hátbaverősi		x	x	huszárok	közi	csoport	vegyes	nem megállapítható
198	testvérek; eleven eszű, sok művészi érzékű, bátor és melegszívű nép, nagy nemzeti múlt kulturális nyomatok viselik magukon, vannak hibáik is		x	x	lengyel	közi	csoport	pozitív	részben alatta áll
203	francia kiejtése miatt: spion! Spion!		x	x	tömeg	közi	csoport	negatív	nem megállapítható
203	svéd, ezért nem fogja a golyó		x	x	svéd	belüli	önmaga	pozitív	nem megállapítható
205	nem rossz fiúk ezek a muszkák (mikor kölcsönösen kitérnek az összecsapás elől)		x	x	orosz katona	közi	csoport	pozitív	nem megállapítható
207	magyar narkózis: a pofon		x	x	magyar	belüli	csoport	vegyes	nem megállapítható
207	túl ideges fajzat, a háborúban a leggyávább		x	x	zsidó	közi	csoport	negatív	felettük áll
208	a szedett-vedett, menekülő népség - az nem magyar		x	x	magyar	közi	csoport	negatív	felettük áll
210	kutya muszkarabárát áruló népség; dum-dum golyót használnak		x	x	rutén	közi	csoport	negatív	felettük áll
214	nem érti a tréfát, savanyú pofa		x	x	előkelő	belüli	egyen	negatív	felettük áll
216	a vezérkari tisztok nagyképek		x	x	előkelő	közi	csoport	negatív	felettük áll
f	a zsidók viselkedése a legbiztosabb harctéri barométer		x	x	zsidó	közi	csoport	negatív	felettük áll
223	képtelen megérteni a taktikai szükségszerűséget		x	x	közember	közi	társadalom	negatív	felettük áll
224	más, mint a felettesek; egyszerű, földhöz ragadt lények		x	x	közember	közi	társadalom	vegyes	felettük áll
225	a közember szerint a királyok, a főherceg magyar ember kell, hogy legyen - ilyen ragaszkodó a magyar ember hűsége		x	x	magyar	közi	társadalom	vegyes	egyenlő partnerek
230	"a magyarok mindenkit meg tudnak verni, ha akarják" - mondja a közember		x	x	magyar	közi	társadalom	vegyes	nem megállapítható
231	nem túl értelmes, bakafántos, rettentő elkötelezett, indulatból cselekszik, a legénységgel durva, mindenképpen kisszerű		x	x	altiszt	közi	csoport	vegyes	felettük áll
233	áruló, orosszal tart		x	x	rutén	közi	csoport	negatív	felettük áll
232	rendkívül kegyetlen az zsidókkal		x	x	orosz katona	közi	csoport	negatív	nem megállapítható
232	hadifoglyokkal roppant barátságosak		x	x	magyar	belüli	csoport	pozitív	nem megállapítható

232	megnőtt a tarajuk, amikor elkezdtek velük jól bánni a magyarok	x	x	zsidó	közi	csoport	negatív	felettük áll
235	kellemes feljebbvaló, érdekes, mulatságos társalgó	x	x	úriember	belüli	egyén	pozitív	egyenlő partnerek
236-238	a jó legény mindent megszerzett, mindent megtett, ami kettőjük jólétéhez kellett	saját legénye	egymást	tiszti legény	közi	csoport	pozitív	nem megállapítható
237	áldott humor	x	x	magyar paraszt	közi	társadalom	pozitív	nem megállapítható
239	"bankfiú", akik fel vannak mentve a szolgálat alól;	x	x	zsidó	közi	csoport	negatív	felettük áll
239	"erőse faji jellegű vonásokkal" - egy bankvezért; jobb is, ha nem szolgálnak	x	x	zsidó	közi	egyén	vegyes	felettük áll
240	"szegény muszkák"	x	x	oroszkatona	közi	csoport	pozitív	nem megállapítható
241	holdvilág-képű, szélesen mosolygó ábrázat	x	x	tót	közi	csoport	pozitív	felettük áll
245	a tömeg csak "izgalmas" könyveket olvas	x	x	közember	közi	csoport	negatív	felettük áll
246	Heine: a három legnagyobb nyomor. Szegény, beteges, zsidó	x	x	zsidó	belüli	önmaga	negatív	nem megállapítható
247	büszke, nyakas és erősen hamburgi érzésű volt mindig	x	x	hamburgi polgár	közi	csoport	pozitív	felettük áll
250	"Az, hogy mintaszerűen tökéletes volt minden, nem lepett meg"	x	x	németek	közi	csoport	pozitív	nem megállapítható
250	Igen jók állataikhoz	x	x	németek	közi	csoport	pozitív	egyenlő partnerek
254	párizsi rendőr: nem tud útbaigazítást adni, talán egy másik kerületben valaki tud	x	x	franciák	közi	csoport	vegyes	nem megállapítható
254	londoni rendőr: túl bonyolult az útbaigazítás, várjon egy órát és együtt elmegyünk	x	x	angolok	közi	csoport	vegyes	nem megállapítható
254	berlini rendőr: pontos pikk-pakk utasítások, és még menetet is vezényel	x	x	németek	közi	csoport	vegyes	nem megállapítható
254	vannak nemzetek, ahol az ember esetleg jobban, melegebben és főleg szabadabban érezheti magát, mint náluk	x	x	németek	közi	csoport	negatív	általánosan alatta áll
255	az emberek szinte kivétel nélkül jók és kedvesek voltak hozzám	x	x	angolok	közi	csoport	pozitív	egyenlő partnerek
256	nagystíliú; nem dicsekszik el a legnagyobb tetteivel	x	x	úriember	közi	csoport	pozitív	részen alatta áll
258	túlságos vendégmarasztalás, fölöslegesen hangos társalgás, cigányozás, poharak földhöz vagdosása, párbaj, agarászat...	x	x	magyar	közi	csoport	negatív	felettük áll
260	mongol testvérek, nyugati előőrsök	x	x	magyar	közi	csoport	pozitív	nem megállapítható
261	csak meghalni tudnak hazájukért, életüket végig odaáldozni nem	x	x	magyar	közi	csoport	negatív	felettük áll
262	"bihari pulyakaméreg"	x	x	magyar	közi	csoport	negatív	felettük áll
262	a gentleman elnézést kér	x	x	úriember	közi	egyén	pozitív	nem megállapítható
263	az angol társaság kirekeszti magából mindazokat ("megbolondult"), akik vétének az úriemberi szabályok ellen; ebben nagyon erős a közösségi kohézió	x	x	úriember	közi	csoport	negatív	nem megállapítható
267	udvariasak	x	x	latin nemzetek	közi	csoport	pozitív	egyenlő partnerek
267-68	az angol úgy udvarias, hogy semmiképp ne legyen tolakodó, ezért tűnik ignoránsnak	x	x	angolok	közi	csoport	pozitív	felettük áll
268	"nem-árja eredetű, újkeletű angol főrend" és bizalmasodik, majd pórul jár	x	x	zsidó	közi	egyén	pozitív	nem megállapítható
278	bemennek a templomba, de csak színleg imádkoznak	x	x	keresztény	közi	csoport	negatív	felettük áll

291	"A magyarok... Nemes bátor értelmes és nagy jogi érzékkel bíró nemzet, sok fogékonysággal a tudományok, művészet és egyáltalán minden szép iránt, elsőrendű államalkotó faj - csak ne lenne három nagy hibájuk: a gyűlölködés, az irigykedés és a sajátmaguk kényelmének túlértékelése."	x	x	magyar	belüli	társadalom	vegyes	egyenlő partnerek
	nemcsak emberevők vagy jazzdobosok, van köztük jogvégezett is	x	x	felete	közi	csoport	pozitív	felettük áll
	angolszász nem ül le négerrel	x	x	angolok	közi	csoport	negatív	nem megállapítható
	több köztük az alacsonyabb lelületű, mint a fehéreknél	x	x	felete	közi	csoport	negatív	felettük áll
	a fehérekkel szemben a feketének történeti sérelme van, illetve nagyon büdösek, ezért a négernek a fehér ember nehézséget jelent.	x	x	felete	közi	csoport	negatív	nem megállapítható
300	zárkózott,de jószívű; török bélyeget visel magán; titkolózik, bizalmatlan, kemény, nyakas nép; kezdetlegesek, de nem elmaradtak; amiben kell, abban szorgalmas és takarékos; nagyon tanulnak; szikár, kemény katonák; önirónikusak;	x	x	bolgár	közi	társadalom	pozitív	részben alatta áll
308	elkésik, nem tud felöltözni, társasában lenni			szórakozott tudós	közi	egyen	negatív	felettük áll
311-312	orosoz özvegyek gyorsan tudnak férjet vadászni	x	x	orosoz	közi	csoport	negatív	nem megállapítható
320	kedves, rokonszenves, rokoní érzésű, barátságos és rendkívül vendégszerető, még a szegény is. Született nyugodt előkelőség, méltóságteljes tartás és szelíd hanghordozás; valóban úri nemzet	x	x	török	közi	társadalom	pozitív	részben alatta áll
322	nyugodtan, derűsen fogadja a halált	x	x	török	közi	társadalom	pozitív	részben alatta áll
334	fajmorfológia: koponya alak, görbe ujjak, szemfogak állása	x	x	magyar	belüli	társadalom	semleges	nem megállapítható

II. Nemeskéri-Kiss Sándor: Röptében

Oldal-szám	Sztereotip tartalom	Megkülön-böztető információ	Hatás	Kategória	Csoport	Funkció	Írányultság	Pozicionális
12.	földművelésügyi szaktudósító,akiket csak trágya-diplomatáknak csúfoltak	x	x	diplomata	belüli	csoport	negatív	egyenlő partnerek
23.	mert az asszonyoknak nem jó mindent tudniok	x	x	nők	közi	csoport	negatív	felettük áll
29.	Mensdorff-Pouilly-Dietrichstein Albert gróf (..) ama kellemes keveréke e nehezen meghatározható, árnyalatszerű tulajdonságoknak, amelyet leginkább csak született nagyuraknál találhatunk	x	x	úriember	belüli	egyen	pozitív	általánosan alatta áll
31	Azonban az angol társadalmat és életet csakis Angliában ismerheti meg, de azt is csupán úgy, ha tényleg az angolokkal együtt, az ő sajátos életmódjukat éli. (..) egyedüli mód a sport; a sportemberek közötti láthatatlan, nehezen részletezhető, de annál erősebb, melegebb kapcsolat.	x	x	angolok	közi	csoport	pozitív	nem megállapítható
31.	Ha már lovas nemzet a hírünk	x	x	magyar	belüli	társadalom	pozitív	egyenlő partnerek
32.	e falkavadászatonon a magyar lovasokat nagyon kedvelték, mert az volt a hírünk, hogy nem kerülgetjük az akadályokat, közéről	x	x	magyar	belüli	csoport	pozitív	egyenlő partnerek

	követjük a kopófalkát és amúgy is jókedvű társaság vagyunk							
33.	de a szomszédos falkáknál is lovagoltak magyarok, mindenünnen csak a legjobb hírlket hallottuk	x	x	magyar	belüli	társadalom	pozitív	egyenlő partnerek
33.	az átlagos angol félannyt tanul, de kétszer annyit tud, mint az átlagos magyar	x	x	angolok	belüli/közi	társadalom	pozitív	általában alatta áll
34.	lovasnak úgy viselkednie, mint azt az évszázadok óta kialakult sportszokások megkívánják,- különben kinézik a társaságból	x	x	úriember	belüli	csoport	vegyes	egyenlő partnerek
34.	az angol embert jellemző, nem szóvirágos, de annál melegebb és őszintébb szívésséggel	x	x	angolok	közi	társadalom	pozitív	részben alatta áll
34.	a női lovasokkal szemben tanúsítandó legnagyobb udvariasság, ha-nem vagyunk velük udvariasabbak, mint a férfakkal	x	x	nők	közi	csoport	vegyes	egyenlő partnerek
35.	még a nép gyermekei is pártolják a falkázást; soha sincsen kavicsdobálás, lovak ijesztgetése	x	x	angolok	közi	társadalom	pozitív	felettük áll
37.	nagyon színes díszmagyarok kissé túlságosan keleti hatást keltenek	x	x	magyar	belüli	csoport	negatív	felettük áll
39.	Az angol rendőrök kitűnő emberek	x	x	angolok	közi	csoport	pozitív	nem megállapítható
40.	Londonban a világ legnagyobb városában, olyan szabadon éreztem magamat, mint talán sehol (..) nem törődnek az emberrel	x	x	angolok	közi	társadalom	pozitív	nem megállapítható
43.	csak kétféle férfi van: kedves betyár és komisz betyár, de betyár mind	x	x	férfiak	belüli	csoport	negatív	egyenlő partnerek
43.	két év alatt sokféle vonatkoztatásban ismertem meg az angol népet és róla csak jót mondhatok. Becsületes, jóakarátú, vallásos, kissé tartózkodó modora mellett melegsívű nép	x	x	angolok	közi	társadalom	pozitív	részben alatta áll
49.	1937-iki világhiállításra már csak gyermekeimet küldtem el, nekem még gyomromban fekszik Neuilly és Trianon. Ezt az érthető keserű érzést nem viszem át személyekre - de valami mégis visszatart attól, hogy oly könnyű szívvel járjak oda szórakozni, mint a világháború előtt	x	x	franciák	belüli	társadalom/ország	negatív	felettük áll
50.	az egyébként olyan rokonszenves, lovagias, művészi és úri gondolkodású spanyol nemzet	x	x	spanyolok	közi	társadalom	pozitív	részben alatta áll
53.	a vidéki francia ember nekem hasonlíthatatlanul rokonszenvesebb, mint a párisi: közvetlen, barátságos, bátor, udvarias, vendégszerető	x	x	franciák	közi	csoport	pozitív	egyenlő partnerek
53.	vannak idegenek, akik még büszkék is rá, ha minél több ilyen közönséges szót folszednek; azt hiszik, hogy ez párisiasabbá, előkelőbbé teszi beszédjüket.	x	x	franciák	közi	csoport	negatív	felettük áll
53.	a különleges francia ízlés. Úgy szólván minden amihez, hozzányúlnak, könnyed, kedves, szép és tanulságos.	x	x	franciák	közi	társadalom	pozitív	általában alatta áll
54.	köztudomású, hogy franciául ügyesen és simán meg lehet mondani olyan dolgokat, melyek más nyelven otrombául, ízléstelenül hatnának; Párisban szinte természetesnek, de semmi esetre se botránkoztatónak veszünk sok olyasmit, amin másutt valószínűleg csóválják a fejüket.	x	x	franciák	közi	társadalom	pozitív	általában alatta áll

54.	francia nő se szebb, se csúnyább, se jobb, se rosszabb, mint a többi fehérbőrű asszonytípus	x	x	nők	közi	csoport	0	nem megállapítható
60.	eredeti, jellegzetesen angol volt, kit "John Bullnak" hívtuk, kitűnő alak	x	x	angolok	közi	egyén	pozitív	nem megállapítható
62.	talán sohase láttam asszonyt, akinek társaságbeli sikerei ennyire felülmúlták volna azt, ami első pillantásra várni lehetett tőle	x	x	nők	közi	egyén	pozitív	részben alatta áll
63.	Európa majdnem minden uralkodójával volt alkalmam személyesen beszélni, köztük igazán nagy egyéniségekkel is, de csakis Ferenc Józsefnél éreztem valami olyast, hogy ez más fából van faragva	x	x	uralkodók	közi	egyén	pozitív	általánosan alatta áll
66.	a mi diplomáciánk tagjai általában oly kitűnő megjelenésűek voltak, hogy velük e tekintetben legfeljebb az angolok és a svédek vehették fel a versenyt.	x	x	magyarok	belüli	csoport	pozitív	egyenlő partnerek
66.	mert hát a legtöbb ember önkéntelenül is a mutatópéldányok alapján alkot magának képzeletet egy addig ismeretlen nemzet fizikai jellegéről, külső ismertetőjeleiről	x	x	általános	belüli/közi	csoport	0	felettük áll
68.	Elen királyné közvetlen bája szintén hozzájárult a királyi családot környező szeretethez	x	x	uralkodók	közi	egyén	pozitív	általánosan alatta áll
72.	Bár minden idegenbe került magyar asszonyról ugyanezt mondhatnánk	x	x	magyarok	közi	csoport	negatív	felettük áll
78.	az olasz általában igen rokonszenves nép	x	x	olaszok	közi	társadalom	pozitív	nem megállapítható
79.	sok és rendkívül tolazkodó koldus	x	x	olaszok	közi	csoport	negatív	felettük áll
79.	szívtelen bánásmód az állatokkal	x	x	olaszok	közi	társadalom	negatív	felettük áll
83.	német alaposság, pontosság és becsületesség fővárosukra is rányomta a bélyegét	x	x	németek	közi	társadalom	pozitív	részben alatta áll
83.	Krisztinkovich Ede elve az volt, hogy a taknyosok dolgozni úgyse tudnak, hát dolgozzanak a nagyok, a kicsiknek pedig adassék alkalom a tanulásra	x	x	munkavállalók	belüli	csoport	negatív	általánosan alatta áll
85.	ama keserűszájú honfitársaink, akik szeretik a magyar arisztokrácia hazafiasságát és áldozatkészségét ajakbiggyesztve emlegetni	x	x	magyar úr	belüli	csoport	negatív	egyenlő partnerek
88.	a német kardvívók akkoriban nagyon alatta állottak a mi vívóink átlagos színvonalának; pedig nagy nemzet, egészséges, erős férfiak, tiszteletreméltó akaraterővel és szorgalommal a vívás terén is	x	x	németek	belüli	csoport	0	egyenlő partnerek
89.	puszta előítélet részemről, hogy valahogyan mégis jobban szeretem a hegyi forrás vizét inni, ha vegyileg talán nem is olyan tiszta, mint a berlini	x	x	németek	belüli	természeti adottság	negatív	nem megállapítható
92.	az ajtókon semmi zár, ott az ilyesmi nincsen, mert emberemlékezet óta nem fordult elő tolvajlás	x	x	németek	közi	társadalom	pozitív	nem megállapítható
93.	Toldalaghy László valahol Erdélyben eszi a nemzeti kisebbség nem túlságosan lágy kenyerét	x	x	magyarok	közi	csoport	negatív	felettük áll
96.	hatalmas nemzet, becsülést érdemlő és alapjában véve nagyon jószívű, szegénnyel, gyermekkel és állattal jól bánó nép	x	x	lengyel	közi	társadalom	pozitív	részben alatta áll

102.	A lengyel nagykövet felesége, akinél kedvesebb, bájosabb asszonyt sokat nem ismerek	x	x	nők	közi	egyén	pozitív	részben alatta áll
104.	Laxa nyíltan magyarbarát is mert lenni, pedig ez akkoriban nem is volt olyan mindennapi dolog	x	x	általában	közi	egyén	pozitív	részben alatta áll
107.	megtanultam bolgárul is (..) a bolgárok egészen másként, sokkal melegebben kezeltek. Mint ama kollégáimat akiknek kedvéért idegen nyelven kellett társalogniok.	x	x	bolgár	belüli	csoport	pozitív	felettük áll
108.	mert minden egyebet, ami nem bolgár, hanem ahogy nevezték - "európai" volt: fényűzésnek tekintettek	x	x	bolgár	közi	társadalom	negatív	nem megállapítható
109.	Bulgáriában az úriemberek városokban laknak, falun csak a parasztok	x	x	bolgár	közi	csoport	pozitív	nem megállapítható
110.	Kiazim Bey: megvallotta, hogy a magyarokat nagyon szereti, de bizony meg kellett szoknia a modorukat	x	x	magyarok	belüli	társadalom	negatív	egyenlő partnerek
118.	Angol is lehetne. Ennél nagyobb bókot angoltól várni nem szabad	x	x	angolok	közi	egyén	pozitív	egyenlő partnerek
119.	lehet hogy tévedek; az is lehet, hogy külön magyar hazafiasságom kissé elhomályosította a közös monarchia érdekeire való tekintetemet. De ettől a benyomástól megszabadulni nem tudok	x	x	magyarok	belüli	egyén	pozitív	nem megállapítható
122.	Végtelenül kedvesek, előzékenyek voltak a hölgyekkel. Kítűnő fajta a magyar paraszt.	x	x	magyar paraszt	közi	csoport	pozitív	egyenlő partnerek
131.	magyar fiúkból mindent lehet faragni, annyi östehetség rejlik népünkben	x	x	magyarok	belüli	csoport	pozitív	egyenlő partnerek
132.	Ez a körülmény természetesen a főváros társadalmi életében is (Szófia) érezhető volt, egyes nagy szalonok előttünk zárva, az e körökhöz tartozó fontos egyéniségek legfeljebb jótékonysági vagy emberbaráti, öröskeresztes ügyekben szerepelvén	x	x	bolgár	belüli	csoport	negatív	nem megállapítható
133.	az amerikai követ, teljesen elzárkózott életet élt, nehogy velünk, központi hatalmakbeliekkel kelljen találkoznia	x	x	amerikai	közi	egyén	negatív	felettük áll
136.	Hetekig beszélgettek arról, hogy két fatalista magyar nyugodtan továbbüldögélve iszogatta feketéjét a nagy lófutásban	x	x	magyarok	belüli	csoport	pozitív	nem megállapítható
153.	Apponyi Albert hazánk grand old man-je	x	x	úriember	belüli	egyén	pozitív	általánosan alatta áll
159.	még mindig ellenséges boche-oknak számítottunk, akiket még csiptetővel sem jó megérinteni	x	x	magyarok	belüli	csoport	negatív	nem megállapítható
166.	Boris cár egyszeremind oly megnyerő egyéniség, hogy még politikai ellenfelei is megbecsülték de meg is szerették	x	x	bolgárok	közi	egyén	pozitív	általánosan alatta áll
172.	e rettentő szerencsétlenség után mutatták meg a bolgárok, hogy nem egykönnyen vesztek el a fejüket.	x	x	bolgárok	közi	társadalom	pozitív	részben alatta áll
175.	Általában az a benyomásom az orosz férfiakról, hogy hazájuk elvesztése fölötti fájdalmukban valami megtörött bennük;a velük született túlságos érzelmesség és bohém könnyedség a sok sorscsapás folytán gyakran bizonyos nembánomságba olvadt, a hagyományos sebjaj!, amely a fajukban rejlő igen nagy és kedves tulajdonságokat általában nem engedte érvényre jutni	x	x	oroszok	közi	csoport	negatív	felettük áll
175.	az orosz nők hatványozottan asszonyok	x	x	nők	közi	csoport	pozitív	nem megállapítható

178.	A macedón forradalmár hazájának szent ügye érdekében bármikor kész gyilkolni, de szó nélkül meghalni is, emellett szegény is akar maradni, keresetének legnagyobb részét az ügy érdekében áldozva fel, végül pedig tud hallgatni	x	x	macedónok	közi	csoport	pozitív	részben alatta áll
179.	entente-követségek és bizottságok tagjai meglehetősen hűvösen kezeltek bennünket, nem nagyon akartak észrevenni.	x	x	entente-hatalmak	közi	csoport	negatív	felettük áll
183.	ahhoz hogy hű képet adjak a hidegnek híresztelt bolgárok lelkiületéről, vagyis, hogy igenis meg lehet nyerni szívüket és akkor nagyon kedves, hű barátoknak bizonyulnak.	x	x	bolgárok	közi	társadalom	pozitív	egyenlő partnerek
195.	Sehol nem éreztem annyira a vérségi köteléket, mint közöttük és sehol se derültek föl az arcok úgy, mint Törökországban, ha megtudták hogy madzsar kardash, vagyis magyar testvér vagyok	x	x	törökök	belüli	társadalom	pozitív	egyenlő partnerek
197.	Török zászlóalj kikerülte a szoptató kutyát: egyszerű, de sokatmondó példája a török katona kedves lelkiületének	x	x	törökök	közi	csoport	pozitív	nem megállapítható
198.	Török kereskedő visszavitte Nemeskéri-Kiss az egy piasztert: ilyen fokú becsületességre csak a török kereskedő képes	x	x	törökök	közi	csoport	pozitív	részben alatta áll
203.	Kétségtelen, hogy a török népben nagyon sok a szépérzék és ízlés	x	x	törökök	közi	társadalom	pozitív	részben alatta áll
206.	E szomorú leánysorsok (táncos a keleti lebutjukban) is Trianon számlájára írható	x	x	nők	közi	csoport	negatív	nem megállapítható
208.	egy török: nem is vagyok se zsidó, se keresztény, hogy egy barátomnak valamit drágábban adjak el, mint ahogy én vásároltam	x	x	törökök	közi	csoport	negatív	nem megállapítható
210.	végtelen udvariasság, nagy tisztaság, szinte határtalan vendégszeretet, előzékenység és még az egyszerűbb embernél is meglepően jó modor, csöndes hanghordozás, végtelen nyugalom (vidéki török ember jellemzése	x	x	törökök	közi	csoport	pozitív	részben alatta áll
217.	svéd nép kiváló sportérzékű és lovagias	x	x	svédek	közi	társadalom	pozitív	egyenlő partnerek
218.	az általános műveltség sehol a világon nincsen olyan magas fokon, mint Svédországban	x	x	svédek	közi	társadalom	pozitív	általánosan alatta áll
220.	kisbirtokos osztály igen magas műveltségű	x	x	svédek	közi	csoport	pozitív	részben alatta áll
220.	mindenütt van fürdőszoba, könyvtár, gyakran zongora	x	x	svédek	közi	társadalom	pozitív	általánosan alatta áll
224.	sehol se láttam a nemzeti történelmet oly lelkesen tanítani és oly általánosan tudni is, mint Svédországban	x	x	svédek	közi	társadalom	pozitív	általánosan alatta áll
225.	a régi nemzeti szokásokat sehol, talán még Angliában se találtam annyira megóvott és általánosan követett alakban, mint a svédeknel	x	x	svédek	közi	társadalom	pozitív	részben alatta áll
229.	az északi nő általában igen magas műveltségű, önértetes és bátor	x	x	nők	közi	csoport	pozitív	nem megállapítható
231.	az amerikaiak történelem iránti érdeklődése nem túl nagy	x	x	amerikai	közi	társadalom	negatív	felettük áll
233.	ritkán látni barátságosabb, napsütösebb kedélyű népet a svédnél	x	x	svédek	közi	társadalom	pozitív	általánosan alatta áll
234.	szesz nélkül is kedves, barátságos, előzékeny nép	x	x	svédek	közi	társadalom	pozitív	részben alatta áll
234.	svéd vagyok!	x	x	svédek	közi	társadalom	pozitív	általánosan alatta áll
234.	magyar pincér, varga, fodrász: a világ legelső szakmunkásai	x	x	magyarok	belüli	csoport	pozitív	nem megállapítható

234.	a svéd nép lelkületére talán legjellemzőbb az az általános szelídség és bizalmasság, melyet az ottani állatok részéről tapasztalhattunk	x	x	svédek	közi	társadalom	pozitív	részben alatta áll
239.	ha bajban vagy a norvég mindent megtesz, hogy segítségedre legyen	x	x	norvégok	közi	társadalom	pozitív	részben alatta áll
241.	a boxbajnokok többet keresnek és jobban élnek, mint a művészek és tudósok	x	x	dánok	közi	csoport	negatív	nem megállapítható
242.	a király rendkívüli egyéniség sok bölcsességgel és tapintattal kormányozza nagyműveltségű és jószívű népét	x	x	dánok	közi	egyén	pozitív	általánosan alatta áll
251.	Dánia Európa aránylag leggazdagabb országává fejlődött	x	x	dánok	közi	ország	pozitív	nem megállapítható
253.	Koppenhága építkezések szempontjából a világ legszebb városai közé tartozik	x	x	dánok	közi	ország	pozitív	nem megállapítható
257.	külföldiek vádja a magyarokról: türelmetlen, faji-és véleménykülönbséget elnyomó nemzet	x	x	magyarok	belüli	társadalom	negatív	felettük áll
258.	A skandináv államok tehát kis népek, de nagy nemzetek	x	x	skandinávok	közi	társadalom	pozitív	egyenlő partnerek
264.	Benes-ről: nagy munkaerő, kiváló szervezőképesség, aki az óriási anyagot rendkívül gyorsan tanulta meg és csoportosította	x	x	diplomata	közi	egyén	pozitív	részben alatta áll
264.	Titulescu-ról: nem éppen az, amit megnyerő külsőnek nevezünk, de ha megszólal, elfelejtjük külsejét, annyira lenyűgöző szellemességgel beszél	x	x	diplomata	közi	egyén	pozitív	egyenlő partnerek
278.	Zsúfolásig megtelt a terem, mint mindig, ha Apponyi volt soron	x	x	magyarok	belüli	egyén	pozitív	általánosan alatta áll
281.	Egyes nemzetiségi nők mit mondanak az első csók után	x	x	nők	közi	csoport	negatív	nem megállapítható
289.	Apponyi szolgálati vonatkozásban a legkedvesebb, legelőzékenyebb főnök volt, akit csak képzelni lehetett	x	x	diplomata	belüli	egyén	pozitív	általánosan alatta áll
291.	Vacarescu Helén román asszony így jellemezte Apponyt: Ha Apponyi gróffal beszélek, az az érzésem, mintha valami nagy székesegyházban járnék, önkéntelenül letompítom hangomat	x	x	diplomata	belüli	egyén	pozitív	általánosan alatta áll
292.	Apponyi istentagadókkal nem állott sohase szóba	x	x	diplomata	belüli	csoport	negatív	felettük áll
293.	Apponyi a mai nemzedék általában hanyag, tiszteletlen modorát nem tudta méltányolni	x	x	fiatalok	belüli	társadalom	negatív	felettük áll
301.	olyan erős nemzeti érzésű, magas műveltségű és erkölcsi színvonalú népet, mint a finn, tartósan leigázni nem lehet	x	x	finnek	közi	társadalom	pozitív	részben alatta áll
303.	köztudomásúlag túl konzervatív vagyok ízlés dolgában	x	x	konzervatívok	belüli	egyén	negatív	nem megállapítható
303.	rend és tisztaság tekintetében Helsinki túltesz a világ összes fővárosán	x	x	finnek	közi	ország	pozitív	nem megállapítható
303.	a finn éppen olyan becsületes, tiszta, dolgoz és bátor mint a svéd	x	x	finnek	közi	társadalom	pozitív	egyenlő partnerek
304.	ugyanolyan jólelkűek is, de modoruk hidegebb, tartózkodóbb, ami talán zordabb éghajlatukkal és küzdelmesebb történetükkel magyarázható	x	x	finnek	közi	társadalom	pozitív	egyenlő partnerek
305.	csalás Finnországban ismeretlen fogalom	x	x	finnek	közi	társadalom	pozitív	általánosan alatta áll
305.	A finn népre jellemző jó tulajdonságok közül talán legszembeszökőbb az általános, még a nemzet legalsó rétegeit is átható sportszeretet és zenei érzék	x	x	finnek	közi	társadalom	pozitív	részben alatta áll

305.	A finn sportemberek önfegyelme és életmódja példaszerű; a legegyszerűbb munkás, ha sportol a legszigorúbb életmódot követi	x	x	finnek	közi	csoport	pozitív	részben alatta áll
305.	hogya az ilyen edzés-munka a nézőben inkább komor benyomást kelt	x	x	finnek	közi	csoport	-	felettük áll
306.	nagyrészt a sportnak köszönhető a finn nép egészséges teste-lelke is és a háborúban elért fényes győzedelmeik	x	x	finnek	közi	társadalom	pozitív	nem megállapítható
306.	eszem ágában sincs vitatkozni a szakemberekkel, de hiába magyarázzák nekem a mi nyelvünkkel való rokonságot: a hasonlatosságra laikus fejemmel eddig nem bírtam rájönni	x	x	finnek	közi	társadalom	vegyes	részben alatta áll
312.	Mannherheim báró a hivatalos jellegű estélyekre nem ment el sohasem, mert nem akart a szovjet-diplomatákkal találkozni	x	x	diplomata	belüli	egyén	negatív	nem megállapítható
313.	Mannerheim olyan nagyszabású egyéniség, amilyennel nem sokszor találkoztam életemben	x	x	diplomata	belüli	egyén	pozitív	általánosan alatta áll
315.	A sízésre nézve óva intettek, ne kezdjek bele, mert állítólag ötven éven felüli korban ezt a sportot megtanulni nem lehet	x	x	öreges	belüli	egyén	negatív	részben alatta áll
317.	finnek átkozottul egyenesen lőnek	x	x	finnek	közi	társadalom	pozitív	részben alatta áll
320.	egészeben véve: szép ország, becsületes, egészséges nép, jól vezetett és - ha megússza nehéz külpolitikai helyzetét- fényes jövő előtt álló, rokonszenves állam	x	x	finnek	közi	társadalom	pozitív	részben alatta áll
337.	a világban szétszórta diplomáciai képviselőink semmihez se hasonlíthatók jobban, mint eme végvárakhoz, melyekben mi, szürke magyar diplomaták, többnyire névtelen katonái vagyunk nemzetünk állandó küzdelmének.	x	x	diplomata	belüli	csoport	vegyes	egyenlő partnerek
338.	a külügyi szolgálat még mindig a legszebbek, legirigyeltebbek közé tartozik	x	x	diplomata	belüli	csoport	pozitív	egyenlő partnerek
339.	a diplomaták egy bizonyos fokig elite-csoportnak tartják magukat és ez az érzés bizonyára nem egészen megokolatlan	x	x	diplomata	belüli	csoport	pozitív	egyenlő partnerek
341.	közvélemény velünk diplomatákkal általában mostohán bánik	x	x	diplomata	belüli	csoport	negatív	egyenlő partnerek
342.	e mesterséget, mondhatnám hivatást mindennek dacára mégis a legérdekesebb, legszebb életpályák közé sorolom	x	x	diplomata	belüli	csoport	pozitív	egyenlő partnerek
343.	gunyoros megjegyzés diplomatákról: A diplomáciához nem elég ostobának lenni: jó modor is kell hozzá	x	x	diplomata	belüli	csoport	negatív	egyenlő partnerek
343.	diplomata? Csúnya, kóbor és fecsegő fajzat, melynek főfoglalkozása a hamis barátságosság	x	x	diplomata	belüli	csoport	negatív	egyenlő partnerek
344.	asszonyok része a diplomáciában: tagadhatatlan, hogy a diplomáciai munka fontos része a társasági tevékenységnek, a társasági életnek pedig a hölgyek nem csak díszai, hanem mozgató elemei is. Hölgyek nélkül élénk társasági élet el se képzelhető	x	x	nők	közi	csoport	pozitív	részben alatta áll
345.	Vitán felülinek tartom a nők egyenrangú sőt némely tekintetben a férfiakét felülmúló szellemi képességeit, főleg a megérzések és finom árnyalatok észrevétele tekintetében	x	x	nők	közi		pozitív	részben alatta áll
345.	ezért nagyon alkalmasnak vélem őket diplomáciai szolgálatra attaché, titkár, vagy mondjuk tanácsosi rangig	x	x	nők	közi	csoport	pozitív	egyenlő partnerek

345.	házastársaknál a feleségnek olyan szerepe van, mint számjegyek közt a zérusnak: ha férje elé áll, az a szegény csak tizedrészét éri önmagának, de ha mögéje helyezkedik el, megtízszerezi ura értékét	x	x	nők	közi	csoport	vegyes	nem megállapítható
347.	mintaszerű házaselemek a diplomaták körében is éppoly gyakran (vagy ritkán) fordul elő, mint egyéb foglalkozásúaknál	x	x	diplomata	belüli	csoport	pozitív	egyenlő partnerek
347.	ne gondoljunk tehát valami könnyelmű erkölcsi életre, ha diplomatákról beszélünk	x	x	diplomata	belüli	csoport	pozitív	felettük áll
347.	gyakran emlegetik a diplomáciai élet költséges voltát	x	x	diplomata	belüli	csoport	negatív	egyenlő partnerek
348.	számos derék és tehetséges diplomatából sohase lesz követ	x	x	diplomata	belüli	csoport	negatív	egyenlő partnerek

2. Melléklet: Sztereotípiák Jungert-Arnóthy Mihály szövegeiben

Magyarázatot igénylő fejezetek:

Kiegészítés	A percepció során előkerülő, a végeredmény szempontjából szereppel bíró kiegészítő információ
Irányultság	A szerző viszonya a sztereotípia vagy a sztereotípia-alkalmazás alanyához (negatív, pozitív)
Csoport	A szerző csoportközi helyzete a sztereotípia vagy a sztereotípia-alkalmazás alanyával (csoporton belüli, csoportközi)
Kategória	Az alanyt azonosító kategóriai
Funkció	A sztereotípia vagy sztereotípia-alkalmazás funkciója (egyén, önmagam, csoport, társadalom)
Saját	Önmaga által, vagy saját csoportjára alkalmazott sztereotípia (igen), vagy más által más csoportra alkalmazott (x)
Pozícionálás	Önmaga értékelése szerinti pozíciója az alanyhoz, illetve az alany kategóriájához képest

Oldal-szám	Tartalom	Irányultsá g	Kiegészíté s	Csoport	Kategória	Funkció	Saját	Pozícionál ás
Levéltári kézirat	Egy svéd ismerőse így írt Hitlerről: ez az egész Hitler banda tolvajokból és banditákból áll	negatív	x	kívül	nemzeti-szocialisták	csoport	x	felettük áll
Lvt	1933. március 28-án a németek bíznak Hitlerben, nő a munkakedvük, mindenki örömmel kezd dolgozni, a kommunizmus bukása biztos	pozitív	x	kívül	nemzeti-szocialisták	társadalom	x	nem megállapítható
Lvt	A zsidók minden külső támogatás mellett ott diskreditálják vicceikkel (Gömbös Gyulát), ahol csak lehet	negatív	x	kívül	zsidók	csoport	x	felettük áll
Lvt	Jungerth kétségbe vonja, hogy jó üzlet lenne, ha a zsidók Tokajba jönnének bort venni	negatív	x	kívül	zsidók	csoport	igen	felettük áll
Lvt	A magyar bolsevista emlékei egyelőre lehetetlenné teszik a szovjetkormányval való együttműködést	negatív	ennek ellenére Magyarországot kímélettel kezelik	belüli	szovjetek	társadalom	igen	nem megállapítható
Lvt	Kánya Mihály: szövetségesekkel nem lehet titkot közölni, mert nem tudni ki tudja őket jól kezelni	negatív	x	kívül	szövetséges erők	csoport	x	nem megállapítható
Lvt	Annak az oka, hogy a finnek nem mutatják a magyarokkal való barátságos viszonyt az az, hogy inkább a magyar uraknak derogál finn-magyar külföldi rokonság demonstrálása	negatív	x	belüli	magyar úr	csoport	igen	felettük áll

Lvt	Kánya Mihály: ilyen buta parlament van nálunk, mint most	negatív	x	belüli	magyar kormány	csoport	x	felettük áll
Lvt	Szovjet követ: Magyarország mutogatni való középkori berendezésével	negatív	x	belüli	magyar kormány	társadalom	x	nem megállapítható
Lvt	Jungerth: Kétségtelen volt előttem, hogy ez az óriási birodalom erős befolyást fog gyakorolni Közép-Európára és így Magyarország jövőjére is	pozitív	x	kívül	szovjetek	társadalom	igen	nem megállapítható
Lvt	Jungerthet azzal gyanúsítják, hogy kommunista	negatív	Jungerth: szovjet kapcsolatok forszírozása külpolitikai elképzelésében alapult és semmi köze nem volt világnézeti felfogásomhoz	belüli	saját személye	egyén	x	
Lvt	Barátságos atmoszférában könnyebben lehet esetleg politikai téren is eredményt elérni	semleges	x	kívül	általános	csoport	x	nem megállapítható
Lvt	Német kormány nem mint egyenrangú félt kezelték a magyar kormányt, hanem teljes alkalmazkodást követeltek, ezt is a legtöbb esetben sértő formában	negatív	x	belüli	magyar kormány	csoport	igen	felettük áll
Lvt	A magyar kormány azt hitte, hogy az anti-komintern pakthoz való csatlakozás jár a legkevesebb kötelességgel	pozitív	x	belüli	magyar kormány	csoport	igen	felettük áll
Lvt	A szovjet kormány elutasításom elrendezésénél és a határ átlépésénél személyemre való tekintettel a legelőzékenyebben viselkedett	pozitív	annak ellenére, hogy a magyar kormány aláírta az anti-kominternt	belüli	szovjetek	csoport	igen	egyenlő partnerek
Lvt	Horthy Miklós: Minden nagy háborút az nyer meg, aki a tengerek ura. Ebből a háborúból is Anglia és Amerika fognak, mint győzők kikerülni	pozitív	x	kívül	angolok, amerikaiak	csoport	x	nem megállapítható
Lvt	Horthy Miklós: Az angol megtömi ugyan a zsebeit, de megengedi, hogy fennhatósága alatt élő népek is megtömjék a magukét	pozitív	x	kívül	angolok	csoport	x	részben alatta áll
Lvt	Horthy Miklós: Németek erőszakosak és kapzsiak	negatív	x	kívül	németek	társadalom	x	felettük áll
Lvt	Csáky és Bárdossy meg voltak győződve, hogy külpolitikai zsenik és a mi politikusaink és közvéleményünk külpolitikai tudatlansága és érzéketlensége mellett kedvükre csinálhattak, amit akartak	negatív	x	belüli	magyar kormány	egyén	igen	felettük áll
Lvt	Csáky és Bárdossy alatt Magyarország játékbabája lett Ribbentropnak, kiről diplomáciai körökben mindenki tudta, hogy bornirt és korlátozott ember	negatív	x	belüli	magyar kormány	csoport	igen	felettük áll
Lvt	Kállaynak elődjeivel szemben jó politikai érzéke volt	pozitív	x	kívül	magyar kormány	egyén	igen	egyenlő partnerek
Lvt	Kállay diplomáciai tapogatózásban sok diletanizmus nyilvánult meg	negatív	x	belüli	magyar kormány	egyén	igen	felettük áll

Lvt	Jungerth a külügyminiszter állandó helyettesének átvétele után társaságba egyáltalán nem járt feleségével; nem kívántak a szereplő emberekkel közelebbi összeköttetésbe jutni	negatív	x	belüli	magyar kormány	egyén	igen	felettük áll
Lvt	A végén (Jungerth tevékenysége alatt) úgy kormány, mint nyilas körökben gyűlölték a külügyminisztériumot, melyet két-három embert kivéve német ellenesnek tartottak	negatív	x	belüli	magyar kormány	egyén	igen	felettük áll
Lvt	Sztójayval megértettem, hogyha nem akar Quiesling kormánynak feltűnni külföldön, akkor mindent el kell követnie, hogy Hitler megszállás utáni intézkedéseit minél előbb vonja vissza	negatív	x	belüli	magyar kormány	egyén	igen	felettük áll
Lvt	Veesenmayer címe ellenére Jungerth őt ugyanolyan követnek tekintette, mint a többit	negatív	x	belüli	nemzeti-szocialisták	egyén	igen	felettük áll
Lvt	Hitlert Sztójay akkora erőnek tartotta, hogy nem merte átadni neki a memorandumot, amely Magyarország szuverenitásának megsértéséről szólt	negatív	x	belüli	nemzeti-szocialisták	egyén	igen	felettük áll
Lvt	Sztójay letérdel a németek előtt, mikor állani kell, mikor azt kívánják tőle, hogy térdeljen, akkor hasra fekszik	negatív	x	belüli	magyar kormány	egyén	igen	felettük áll
Lvt	Ma megbotránkozással fordul el a külföld a magyar néptől	negatív	x	belüli	általános	társadalom	igen	nem megállapítható
Lvt	Ha a kormány nem akarja megbélyegeztetni a magyar népet, akkor meg kell szüntetni az atrocitásokat és le kell állítani a deportálásokat	semleges	x	belüli	magyar kormány	csoport	igen	felettük áll
Lvt	A kormány tagjai minden német szemszögből látnak, nem akarják a nemzetközi helyzetet objektíve megítélni, az általában ismert náci frázisokra támaszkodva nem látják, azt a veszélyt látni, ami Magyarországot fenyegeti	pozitív	x	belüli	magyar kormány	csoport	igen	felettük áll
Moszkvai Napló 21.	A szovjet tárgyalófeleket ismételten Ostjude-nak titulálta jelenteiseiben	negatív	nincs	belüli	szovjetek	csoport	igen	felettük áll
M 74.	Bethlen Gábor igen intelligens	pozitív	de samplett	kívül	magyar úr	egyén	igen	egyenlő partnerek
M 74.	Parcher pontos	pozitív	de kicsinyes munkás	kívül	magyar úr	egyén	igen	egyenlő partnerek
M 74.	Királdy korához képest jól vezeti a követséget	pozitív	nincs	belüli	idős magyar úr	egyén	igen	egyenlő partnerek
M 84.	Potyomkin szerint: Vaszif török követet igen önálló gondolkozású embernek tartja, ki igen jó szónok	pozitív	nincs	kívül	törökök	egyén	x	nem megállapítható
M 84.	Potyomkin szerint: a törökök önérzetesek, de nem reklamálják	pozitív	nincs	kívül	törökök	társadalom	x	nem megállapítható
M.94.	Igazi éttermet a miénkhez képest egész Rómában nem találtam	negatív	nincs	belüli	olaszok	ország	igen	felettük áll
M.109.	Mussolini körül lévő emberek nem értenek sokat a külpolitikához	negatív	nincs	kívül	olaszok	csoport	igen	felettük áll
M 110.	Kánya bízik a mai Auszriai kormányban, nem hiszi, hogy becsapnak és a hátunk megett valakivel megegyeznek	pozitív	nincs	kívül	osztrákok	ország	x	nem megállapítható
M 134.	Bugyonnij egekig magasztalja a magyar ló tulajdonságait	pozitív	nincs	kívül	szovjetek	csoport	igen	nem megállapítható
M 136.	Bugyonnij magánbeszélgetésben egy kicsit együgyű benyomást tesz	negatív	de amikor az ember látja	kívül	szovjetek	egyén	igen	felettük áll

			kazahosat táncolni: bravúros huszár					
M.136.	Jegorov vezérkari főnök a legdaliásabb alak, akit eddig láttam	pozitív	nincs	kívül	szovjetek	egyén	igen	részben alatta áll
M 155.	Benesről: hízelgése és szolgálatainak felajánlása bármikor és bármilyen	negatív	nincs	kívül	csehszlovákok	egyén	igen	felettük áll
M 155.	Benes mézet kent az oroszok szája körül	negatív	nincs	kívül	csehszlovákok	egyén	igen	felettük áll
M 160.	Bándy a legunalmasabb újságíró, akit valaha láttam	negatív	nincs	belüli	magyarok	egyén	igen	felettük áll
M 177.	Eddig ugyanis más diplomata, akit ott (Szovjetunió) operáltak, az operáció sikeres lefolyása után meghalt	negatív	inkább Magyarországon kezeltetné magát	belüli	szovjetek	csoport	igen	felettük áll
M 220.	A cár kevesebb aufmachunggal hagyta el az operát, mint Sztálin	negatív	nincs	kívül	szovjetek	egyén	igen	nem megállapítható
M 238.	Az emberek külpolitikailag tudatlanok	negatív	nincs	kívül	általános	csoport	igen	felettük áll
M 239.	Németek lelki műveltség nélküli barbárok, de ez az erejük	negatív	nincs	kívül	németek	társadalom	igen	felettük áll